

Пам'ятник «Просвіті» у Львові

2018-й — Рік «Просвіти»

Із нагоди відзначення 2018 року 150-річчя створення Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка та 30-річчя відновлення його діяльності Львівська обласна рада вирішила проголосити на Львівщині 2018 рік Роком «Просвіти». За це рішення депутати проголосували 17 квітня.

Департаменту з питань культури, національностей та релігій, а відтак і Департаменту внутрішньої та інформаційної політики Львівської ОДА доручили напрацювати план заходів із відзначення Року «Просвіти», а також забезпечити їхнє фінансування.

Прес-служба
Львівської обласної ради

Про державу і церкву

Дмитро ПАВЛИЧКО

Ще за радянських часів, 1990 року, будучи вже депутатом Верховної Ради СРСР, на виборах до Верховної Ради УРСР я наткнувся на серйозного не опонента, а ворога. Це був архієрей російської церкви Лазар. Його проти мене на Тернопільщині висунула на виборах комуністична партія. Агітувати за Лазаря на Тернопілля приїжджали референти із ЦК КПУ. Я вже був тоді рухівцем. Виступав за проголошення самостійної України і за мир між церквами на основі євангельської моралі. Лазар з амвону в церкві називав мене націоналістом, безбожником, бандитом, а я біля церкви надворі стояв із синьо-жовтим прапором і зі своїми друзями співав «Ще не вмерла...»

З-під ряс Лазаря в церкві на Лановеччині біля престолу випав пістолет. Я скипів. Сказав друзям, що зайду до церкви, назву Лазаря агентом КДБ при народі. Але мої довірені особи Ігор Равлів та Богдан Гром'як порадили мені мовчати. Мудрі люди. Я їх послухав і виграв вибори.

Не знаю, чи вдасться мені тепер стримати свої почування і не закликати до боротьби проти Української православної церкви Московського патріархату, в якій живе і діє Лазар, не прислужник Бо-

га, а потайний, озброєний агент Кремля. Справді, кількість вірян Київського патріархату вдвічі більша за вірян, що моляться за Кіріла.

Я вірю в український народ. Це мій Бог. Не перемолола його царська і сталінська диктатура, не переможе й тепер одягнена в рясі гурма шовіністів російських і подібних до Лазаря хахлів, зрадників. Болісно про це думати, але архієрей Лазар народився й виріс в українській родині, та християнство сприйняв не як служіння своєму народові, а як прислужництво жорстокій, антилюдській, імперській владі.

Свого часу я звертався до Президента України Петра Порошенка та до голови Верховної Ради Андрія Парубія з проханням не вклонятися перед єпископами чужої нам церкви. На інавгурації Президента Петра Порошенка мені припало у Верховній Раді сидіти поруч з Онуфрієм та іншими служниками Московського патріархату. Коли гості в парламенті стоячи співали славень України, вітали Президента, представники МП, демонстративно сидячи, вдавали відсутніх серед свого народу.

Певна річ, звернення Президента України до Вселенського патріарха Варфоломія з проханням надати Православній церкві Київського патріархату та

Українській автокефальній православній церкві канонічність я підтримую серцем і словом своїм. Державне сприяння нашим церквам — не вигадка Президента. Церковна історія свідчить, що визнання автокефального статусу майже всіма помісними православними церквами відбувалося за підтримки державної влади. Так було в Росії, коли до Константинопольського патріарха звертався правитель Борис Годунов, так було з православними церквами в Греції, в Польщі, в Румунії. На сьогодні не існує спеціально визначеної канонічної процедури проголошення або набуття автокефалії тією чи тією помісною церквою. Спроба визначення цього механізму в процесі підготовки до Святого і Великого Собору Православної церкви, що відбувся на Криті 2016 року, була, але результату не досягнуто.

До справ церковних не був я байдужим. За часів президентства В. Ющенка я їздив до США, до владики Всеволода. Просив його, щоб він звернувся до Вселенського патріарха з такою ж проською, як тепер до нього звернувся Президент України. Знаю, владики Всеволода старався допомогти, але час був неприхильним до нас.

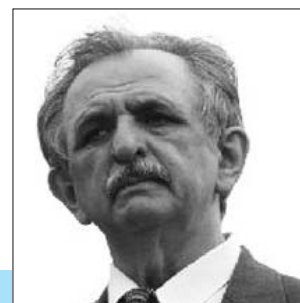
Закінчення на стор. 2

СВЯТЕ ПИСЬМО УКРАЇНСЬКОЮ

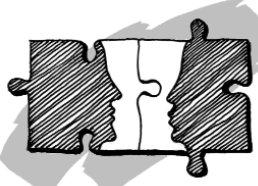

6-7

ПЕРШОДРУК ВІД БОГДАНА ГОРІНЯ

11

Історичне рішення: ВР проголосувала за томос автокефалії. Позиція громадськості Полтавщини

Голова Полтавського обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” Микола Кульчинський: “Створення помісної церкви — ліквідація історичної несправедливості”

“Створення Помісної української церкви — завдання із завдань Української держави. Це логічне й історично виправдане завершення становлення українського православ'я у незалежній державі з єдиним власним Патріархатом, який нарівні з іншими Помісними церквами представлятиме мільйони українських вірян. Це і ліквідація історичної несправедливості, коли Москва своїми підлими інтригами та підкупом підпорядкувала Київську Митрополію собі й відірвала нас від Вселенської церкви-матері. Це і ліквідація спровокованого московськими спецслужбами релігійного розлому українського суспільства. Президент України Петро Порошенко закладає у підмурівку української держави справді Наріжний Камінь, бо і мислить, і діє у координації справжніх державних цінностей, якими тільки й можна здолати колосальні виклики сучасності та прокласти шлях у майбутнє.” Так на своїй сторінці у Фейсбук прокоментував голосування 19 квітня у ВР та виступ Президента у парламенті голова Полтавського ОО ВУТ “Просвіта” Микола Кульчинський.

Як відомо, “Просвіта” впродовж своєї історії обстоює цю ідею. Створення помісної церкви — вагомий сторінок діяльності організації, яка цьогогоріч відзначає

150-річчя з часу заснування та 100-річчя з часу проведення першого обласного з'їзду на Полтавщині. Нагадаємо, що очільник “Просвіти” на Полтавщині Микола Кульчинський ще наприкінці 80-х—на початку 90 років минулого століття як депутат міської і обласної рад активно відроджував українське православ'я на Полтавщині: разом зі священником Миколаєм Храпачем сприяв створенню і реєстрації перших громад УАПЦ, будівництву Свято-Покровської церкви УПЦ КП у мікрорайоні Сади-2, передачі дзвіниці Свято-Успенського собору у власність української церкви, входив до оргкомітету з відбудови цього кафедрального собору та до редколегії журналу “Полтавські єпархіальні відомості”, влаштував приїзди Патріарха Мстислава, відстоював громаду Свято-Миколаївської церкви у тяжкі часи зазіхань на її

майні з боку Московського патріархату. А вже після здобуття статусу народного депутата України пан Микола став одним із найактивніших учасників міжфракційного парламентського об'єднання “Україні — помісну церкву!”. Перелічене — лише децима з того огрому просвітянської праці, спрямованої на утвердження і розвиток вітчизняного православ'я. Відтак “Просвіта” стала організацією, яка однією з перших привітала голосування Верховної Ради за надання томосу на автокефалію. Полтавська “Просвіта” вважає: надання томосу (указ, декрет “материнської церкви” щодо надання автономії в управлінні (автокефалії) якійсь частині цієї церкви, фактично визнання статусу. — Авт.) українській православної помісній церкві є як ніколи ймовірним. “Це рішення може бути ухваленим до 1030-річчя хрещення України-Руси, тобто вже влітку. Оптимізму додає й те, що звернення до Вселенського Патріарха підтримано не лише єпископатом Київського Патріархату (це, звісно, було прогнозовано), а й Української Автокефальної Православної Церкви”, — запевняють у прес-центрі організації.

У товаристві “Просвіта” зауважують, що “ця тема стала гостроактуальною нині, коли існує реальна, найбільша за останні десятиліття загроза державності, у час війни з підступним ворогом”. У березні 2014 року, відразу після перемоги Революції гіднос-

ті з ініціативи Полтавської єпархії УПЦ Київського Патріархату владики та просвітянина і члена Президії ради Полтавського Майдану Олега Пустовгара відбувся круглий стіл за участю “Просвіти” та ще багатьох патріотичних громадських організацій Полтавщини. На ньому одноставно підтримали створення незалежної від Москви, автокефальної помісної православної церкви. Минуло чотири роки відтоді, але виступи його учасників актуальності не втратили.

Полтавські осередки “МНК” та “Вільні люди”: “Вітаємо зусилля влади з утворення в Україні помісної православної церкви”

Полтавські обласні організації Молодіжного націоналістичного конгресу та ГО “Вільні люди” оприлюднили заяву. У ній, зокрема, зазначається: “Спроби створити в Україні помісну православну церкву, незалежну від Москви, тривають уже давно, але лише зараз ми близькі до цього як ніколи. До 2014 року цим займалися лише під час президентства Ющенка — але як і весь період його урядування, розробка питання не відрізнялась системністю та послідовністю. Втім інші президенти, уряди та парламенти не робили навіть цього. Більше того, вони активно протидіяли цьому процесу і лише посилювали вплив та можливості УПЦ МП в Україні. Отож під час початку російсько-української війни значна кількість парафій та священників УПЦ МП, особливо на схо-

ді, стали ідеологами та практиками “руської весни”, активно протидіючи українській владі і армії, допомагаючи терористам та російським військам. Лише після 2014 року влада поступово почала усвідомлювати важливість релігійної незалежності від Росії. У Верховну Раду було подано низку законопроектів, які мали б суттєво ускладнити діяльність церков, центр яких міститься на території країни-агресора. Передусім це стосувалось УПЦ із центром у Москві. Ці закони, на жаль, поки не ухвалені. Ми переконані, що одного лише утворення помісної церкви недостатньо, щоб викоринити УПЦ МП з України і тому і далі робитимемо все, щоб ухвалити всі необхідні закони та рішення. “Вільні Люди” вітають зусилля влади з утворення в Україні помісної православної церкви. Послаблення або ліквідація підрозділу ФСБ в Україні, який іменує себе Українською православною церквою, це не стільки питання релігії, скільки питання політики і в широкому розумінні — питання національної безпеки. Ми закликаємо всі патріотичні організації долучитися до формування в Україні громадського руху за підтримку надання автокефалії українській православної церкві Вселенського патріархату. Віримо, що вже зовсім скоро Українська помісна православна церква буде утворена, а про УПЦ МП ми згадуватимемо лише як про прикре історичне непорозуміння. Деокупація України триває”.

Прес-центр Полтавського ОО ВУТ “Просвіта”

Про державу і церкву

Закінчення.
Поч. на стор. 1

Всім, хто виступає проти втручання держави в церковні діла, треба нагадати, як рятував ховав і лікував Михайлівський собор Київського патріархату побитих беркутівцями Януковича студентів і як заклично звучала церковна літургія на повсталих майданах України. Київський патріархат був рушійною силою Європейської Революції в Києві та в інших містах України.

А так звана Українська церква Московського патріархату активно працює на залежність України від Москви. Вона досі проклінає Мазепу, ненавидить національно-визвольну боротьбу українського козацтва, зневажає навіть сьогоднішніх полеглих на Донеччині та Луганщині воїнів України.

Цілий світ співчуває сьгодні Українській Державі, на яку збройно накинулася Путінська Москва, намагаючись відновити імперію ненависті до ближнього, де заборонено всі християнські храми, а російською церквою управляє президент Росії. Не дивина: Петро I був главою Синоду російської церкви.

Головна заповідь церкви Московського патріархату в Україні — це нав'язати Українській Державі давню залежність од Москви. А сьогодні ця залежність — безглуздя, нонсенс, який після того, що сталося й що діється на захоплених Москвою наших південно-східних землях, ми не мо-

жемо й не будемо терпіти. До якої нищоти падають інколи люди з хрестами на грудях, уявити собі не може нормальний розум. Не знаю, чи зможуть українські єпископи Московського патріархату думати й молитися, як українці? Але вірю, що окремі священики тої церкви готові об'єднатися з духовними отцями Київського патріархату.

Не знаю, як діятиме Варфоломій тепер, коли знов з'явилася можливість подати руку Києву, поблагословити великий український народ. Але сподіваюся — він це зробить.

Нашим спільником у встановленні в Україні канонічних православних церков має бути патріотична і надзвичайно толерантна греко-католицька церква. Об'єднуватися необхідно нам, адже наша мрія — єдина помісна, християнська церква в народі, який повертається до своєї європейської родини незалежних держав і націй.

Певна річ, наша держава не може й не буде забороняти в Україні діяльності різних християнських конфесій. Російська церква в нас має право діяти, і добре було б, якби вона виховувала в Україні росіян та інші національні меншості в пошані до своєї батьківщини. Але нашій владі належить усе зробити для того, щоб насильно захоплені Московськими єпископами Києво-Печерська та Почаївська лаври, а також інші монастирі й святині, побудовані нашими

предками, повернулися під омофор Києва.

Тут я не можу не згадати своє перебування в Польщі на посаді посла України. Польща дає нам приклад, як на фундаментах первісних і сучасних костельов будувалася й будується загальнонаціональна, незламна духовність народу.

Автокефалія наших православних церков повинна допомогти нам об'єднувати в Україні людей, які почувають себе християнами, покликаними створювати нероздільність релігійного і національного чинника в житті окремих душ і в житті всієї європейської цивілізації.

Президент Петро Порошенко мав право не втручатися в церковні справи, але щось надихнуло його на такий крок. Звідкіля це натхнення? Думаю — з тих його не виголошених, але в думках проказаних молитов, з якими він стояв над убитими українськими воїнами на донецькій землі.

Дмитро ПАВЛІЧКО
23.IV.2018 р.

Не підмінюйте поняття, панове!

Лариса МОРОЗ, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ

Якби я знала про петицію щодо передання Києво-Печерської Лаври до Київського Патріархату, обов'язково приєдналася б до неї. Лише незрозуміло, чому цю петицію спрямовано до київської влади, адже проблема Лаври — всеукраїнського, коли не світового масштабу. Не забудьмо й того, що навіть ЮНЕСКО, зафіксувавши її як пам'ятку всесвітнього значення, не змогла (принаймні досі — може, внаслідок нашої пасивності?) захистити Лавру від забудови всілякими готелями, ресторанами тощо.

А тут раптом один із чиновних діячів, ні сіло ні впало, заявляє, що таку акцію (передання) не можна навіть розглядати, бо то може спровокувати “міжРЕЛІГІЙНЕ протистояння”. Бо ж “не дано” йому знати, що релігія у нас, усіх християн, одна, а йтися

може лише про міжКОНФЕСІЙ-НІ проблеми. І що корені їхні — ще з 1686 року, коли Московський синод (канцелярія тієї церкви, яка ніби забула, що походить із церкви Київської, отже, мала би підпорядковуватися саме їй) за хабара отримав у Константинопольського патріарха право над Церквою Українською (яка походить від Хрещення Руси-України 988 року). Патріарх тоді ще намагався чинити опір, але московські агенти залучили до справи Великого Візира, і в такий спосіб, виходячи з суто політичних інтересів двох тодішніх імперій, питання було вирішене. Цю історію слід пам'ятати.

Сама ж Московська церква ще від Івана Грозного служить інтересам імперії — й донині. Поцікавлює хоча б, чи припинили вони анафемствувати на адресу Івана Мазепи, за наказом біснுவатого Петра I, зумовленим суто політичними (частково — суто особистими) мотивами. І ніколи не забуваймо, як ті діячі в рясах не прихистили людей, що тікали тривожної осінньої ночі 2013 року від “беркутні”. Мовляв, ми не можемо ставати на бік однієї з протидіючих сторін. Тобто, намертво забувши Заповіді Христові, зокрема “захисти слабшого”.

Церкву зробили знаряддям політики. Внаслідок цього зазнали руйнувань наші найдорожчі пам'ятки. Необхідно порятувати, для початку, Києво-Печерську Лавру, неправедно захоплену і не доглянуту належно.

Свідки великого злочину

У Національному музеї “Меморіал жертв Голодомору” працює виставка “Сторожові правди”, яка розповідає 10 історій понад 90-річних мудреців про Голодомор.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Цьогоріч Україна і світ вшановують 85-ті роковини геноциду українців — Голодомору. З кожним роком тих, хто його пережив, стає все менше, їм уже за 90 років, і рано чи пізно настане той момент, коли останній свідок цього злочину відійде у вічність.

Влітку 2017 року співробітниками Національного музею “Меморіал жертв Голодомору” здійснили експедиційні виїзди до сіл Фастівського, Баришівського, Обухівського і Києво-Святошинського районів Київської області та міста Києва, де записали свідчення людей, жертв Голодомору і одночасно — свідків злочину.

Спогади незнайомих між собою людей вразили типовістю: десятки почутих історій розкривають однакові методи чинення геноциду, використання у людиннобстві українців місцевих люмпенів, яких очолювали надіслані здалеку партією уповноважені, свідчать про нелюдські страждання від тортур голодом, які їм довелося пережити в дитячому віці. Разом із тим через невимовний смуток від втрат найближчих людей, загубленого дитинства, скаліченої долі проступає стійкість духу цих літніх людей. Саме з цього виникає ідея проекту: розповісти про Голодомор через призму окремих персональних оповідей.

Пропонуємо увазі читачів “СП” кілька з них.

Галина Рих, 1922 р. н. Голодомор пережила в с. Березань на Київщині:

“Розкуркулення — це 1929 рік. Спочатку обійшли совети багатих. Приходять, все забирають; тих на Сибір, розпоряджаються майном. Коні забирають. Там, де був великий сарай у простих людей, туди заводять коні. Коням же треба заготовити їжу та тоді приводить. А вони, як назвозили, коні дохнуть... Солому достають з покрівлі, корови дохнуть... А людей висилають... Це щось страшне... А навозять туди таких дуже бідних,

у багатих хати. Таких, що вони і в колгоспи на роботу не ходили. Тут же після цього, можна сказати, і голод почався...

...Були ж млини, та млини стоять, бо голод. Голод і все. Як розживеться хто зменечку чого там, щоб змолоть... У нас батько зробили жорна. А жорна там так, під сподом камінь і зверху камінь і треба вручну молоть. Мололи... Були активісти, вони знали у кого жорна. І заявили вони: “Значить, вони щось десь дістають, що вони мелють”. Представник із Києва приїхав і наші активісти, беззанці, повели у кого жорна. Приходять до нас... Троє дітей... Як бить жорна? Батько каже: “Що ж ви робите??? Страданіє, голод отакій... Погібає!.. Той київський: “Погібає, нам без інтересу, що ви погібаєте...” І взяли побили жорна... Ми плачемо: “Дядечку, не бийте жорна!”... Побили...”

Олександра Зверковська, 1919 р. н. Голодомор пережила в с. Мар’янівка Васильківського району Київської області:

“І пішла це голодовка, пішло, падають люди страшно, подивився, собака нема вже у селі, поїли всі собаки. Там село у нас друге Оленівка називається, і там жінка свою дитину з’їла в Оленівці. Ну й пішло воно, пішло далі...”

...Як вони почали, хто не пишеться (до колгоспу)... грабять, так у них колки були желязні, такі вищі їх і ходять скрізь, може, в землю заховане, скрізь шукали ходили. У нас вдома скирта стояла така і ми заховаємо туди мішок пшениці, а в клуню поховали, в горшки понасипали всього і під солому позапихали, поприкидали: понаходили все чисто, найшли ті горшки, найшли ту скирту, розкидали по всьому подвір’ю, мішок забрали, осталися ми, немає нічого вже. В хаті нема, навіть зеринки нема. Ну що ж лободу варимо, кропиву і лободу... І вже до того доходить, що ми падали. А вони ходять...

...А сестри ті, позаписувалися і одної до нас: “Пишіть, пишіть, бо пропадете”. Ну я тоді до мами кажу: “Мамо, давайте запи-

шимося”. А вони кажуть: “А хто ж у нас буде робить у тому колгоспі?” Ось вони приходять, я рада записалася. На другий день приходять, приносять три сапи, приносять і мамі, і мені, і тій сестрі — ідуть на поле полоть. Ідем ми, надаєм, ідем, вийшли, надаєм, не можемо полоть, ми ж голодні, нічого не їли. Ну що ж, дожили до обіда. Там казан вариться, якось мученькою заколотили таку “шуфту”. Ось гукають нас: “Ідуть обідати, ідуть”. Дали нам, попоїли... Рано встали, пішли голодні зовсім, нічого не їли. Ось в обід вони знову варять ту, напоїли нас там. А тоді пройшло з тиждень, коли два кіла муки нам дали. І тою мучкочкою, ми стали, ту кропиву і лободу стали засвачувати, почали засвачувати той бур’янець, а тоді пройшло далі, нам ще трошки щось нам добавляли і так вижили...

...А люди падали, страшно падали, падали, падали. Ідеши це і — лежить. Ідеши, переступаєши, а воно вже лежить... І що ж ви думаєте, що голодовка так скоро пройшла, а на другий год, а на третій год, не було нічого...”

Марія Величко, 1926 р. н. Голодомор пережила в с. Лютенські Будинці Зінківського району Харківської (нині Полтавської) області:

“Розкуркулили. Заставили батька, щоб він одвів лошадей в колхоз, щоб дали даром, для всіх. Батько не одвів... Прийшли до нас усі веші (забрали), сказали, що будуть торги — на торгах продавали мамин сундук. Як робилося: собралось дуже народу багато... Вони беруть на рогач, піднімають: “Кому юбка? Кому кохта? Кому те?” Накинули голубий платок наш з білої такої кайомкою, красивий. Я ж сказала: “Мама, ти ж мені її, як виросту, ти мені її подарує?” А вона сказала що: “Це все буде ваше — твоє і Сашино”. І взяли його продавати... Я дуже плакала як продавали...”

...У мами було багато дукачів золотих. ...Коли почалась голодовка (продали то ж наші веші мамині), осталися ми без нічого. А дукачі мама ховала... У її євреї жили на

селі... В них лавка була, називалась, магазин тепер... Вони приймали золото за муку. І мама оце піде, візьме золоту п’яторку чи як вона... понесе, дадуть нам скільки муки, вона якусь затірку зроби, зваре...”

Святійший патріарх Київський і всієї Руси-України **Філарет** (в миру Михайло Денисенко), 1929 р. н. Голодомор пережив у с. Благодатне Амвросіївського району Донецької області:

“Я, звичайно, всього не усвідомлював. Але і батьки мені розповідали, і я сам цього свідок. Значить, у 32-му році урожай був. Але по селу в 33-му році, і в 32-му їздили і забирали хліб... Приходили солдати, червоногвардійці з гвинтівками і шукали, чи не сховано зерно...”

Якщо — я так вже потім розумів — це був звичайний голод, то для чого в людей забирали хліб?! Для того, щоб вони помирилися? А значить вони спеціально робили це, щоб люди помирилися. Не тому, що в них хліба не було — хліб у них був! Але вони хліб цей забирали! І не просто забирали, а вишукували, щоб не сховали...”

...Так, другий факт. Батько мій працював на цементному заводі, який поруч з селом. На цьому заводі хліба не давали робітникам. А ось на шахтах — хліб давали. І тому батько мій покинув цементний завод і з сім’єю переселився в 33-му році на шахту, тому що там давали хліб...”

...Із колгоспу все зерно забрали, потім, коли наступила посівна

кампанія, тоді зерно привозили для того, щоб посіяти на поля...”

...І тому, це я вже потім... в ті роки я над цим питанням не задумувався. Коли виникло питання про Голодомор, про геноцид, то став обдумувати і ось дійшов висновку, що справді це був не просто голод, це було знищення через голод українського населення. Українського!..

...Треба бути сильною державою, тоді геноциду не буде. А коли будемо рабами, то з нами будуть робити, що захочуть. А коли будемо сильними, то з нами нічого не зроблять... Що для України треба? Єдність всього населення України. Єдність приведе до міцної держави. Тому що в нас є все для того, щоб ми були сильною державою. В нас є земля, а земля має велике значення і в майбутньому буде мати ще більше значення... Ми повинні свою землю берегти, нікому не продавати і працювати на своїй землі...”

Також на виставці представили спогади Зіновія Масла, 1922 р. н. (с. Півні Фастівського району Київської області); Ганни Сороки, 1925 р. н. (с. Ріжки Таращанського району Київської області), Костянтина Пилиявського 1920 р. н. (с. Колибабінці Хмельницького району Вінницької області); Тамари Бедренко, 1928 р. н. (с. Кожанка Фастівського району Київської області), Миколи Онищенко, 1925 р. н. (с. Роза Бердянського району Запорізької області) та Олександра Кривоноса (с. Савиці Срібнянського району Чернігівської області).

Ігор ГАЛУЦАК
Світлина Йосипа МАРУХНЯКА,
Львів

Вітаючи знаного гостя, директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв’язків з діаспорою Ірина Ключковська нагадала, що в останню суботу листопада в Україні та світі вшановують пам’ять жертв голоду, штучно організованого сталінським режимом в Україні в 1932—33 роках. Цьогоріч цей день випадає на 24 листопада. Починаючи з 1991 року, Україна в різній формі вшановує пам’ять жертв Голодомору. Та особливої ваги ця подія набула в останній час. Цього дня у кожній українській домівці запалюють незгасиму свічку пам’яті. Власне, це ідея Стефана Романіва з соратниками, котрі в далекій Австралії ще 2008 року її вперше втілили.

“Ми тоді знайшли спільну мову з українськими урядовцями, — наголосив, виступаючи перед численними присутніми, — що спільно можемо багато чого зробити. І якщо разом працюватимемо, то зможемо швидше довести світові інформацію про Голодомор. Так розпочалася кампанія “Україна

Стефан Романів: «Світ має визнати Голодомор геноцидом українського народу»

З нагоди вшанування 85-х роковин Голодомору в Україні Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою спільно з Народним домом “Просвіта” Львівської політехніки провели зустріч під назвою “Україна пам’ятає — світ визнає”. У ній узяв участь і відомий громадський і політичний діяч української діаспори, голова Міжнародного координаційного комітету у справі Голодомору, генеральний секретар Світового Конгресу Українців і президент Союзу українських організацій Австралії Стефан Романів.

пам’ятає — світ визнає”. В Україні потрібно було говорити про Го-

лодомор більше, адже довгі роки в світі мало знали про нього, а як-

що знали, то лише кремлівську версію. Водночас ми розпочали роботу з міжнародною спільнотою, парламентами різних країн, щоби домогтися від ООН остаточного визнання Голодомору геноцидом”.

Щодо перспектив роботи на міжнародній арені, то, наголосив Стефан Романів, окрім ООН, Світовий Конгрес Українців продовжує працювати над тим, аби тему визнання Голодомору етноцидом українців обговорювали у парламентах якомога більшої кількості країн: “Разом із Міністерством закордонних справ та Верховною Радою України ми створюємо базу матеріалів і координуватимемо роботу в кожній країні, де є українська діаспора. Відтак, розпочали цю розмову й у

Австралії, аби впродовж 2018 року тут ухвалити відповідну резолюцію”.

Також у межах зустрічі у переповненій актовій залі головного корпусу університету, де були і студенти, і викладачі, і представники громадськості Львова, Стефан Романів широким і відверто спілкувався з присутніми, відповідав на їхні запитання. Учасники зустрічі оглянули виставку “Світовий Конгрес Українців: правда про Голодомор”, їм також презентували просвітницькі проекти про дослідження Голодомору інституціями української діаспори, що були реалізовані Міжнародним інститутом освіти, культури та зв’язків з діаспорою.

Свідчать Биківнянські могили

Анатолій КОВАЛЬЧУК,
просвітянин, онук репресованих дідів —
Павла Ковальчука і Лавріна Зоренка

Саме біля Биківнянських могил тепло-го травневого дня років 15 тому випало мені познайомитися з мешканцем Борисполя Олександром Котком. Попри похилий вік, прийшов пан Олександр до місця скорботи і пам'яті вшанувати свого батька Сергія Васильовича Котка, вбитого на 40-му році життя комуністичними песиголовцями в листопаді 1937 року. Після розстрілу в тюремному підвалі його тіло перевезли в сосновий ліс неподалік с. Биківня й закопали в одній із багатьох траншей. Ці ями стали безіменними братськими могилами для майже двохсот тисяч людей, яких розстріляли енкаведисти у київських тюрмах упродовж 1937—41 років.

Хто ж такий Сергій Котко, які злочини скоїв, за які провини йому винесли смертний вирок? Я ознайомився з деякими документами, що проливають світло на долю цієї людини, а в ній віддзеркалюються трагічні сторінки української історії. З'ясувалося, до дня арешту С. Котко сумлінно працював бухгалтером у бориспільському банку, вільний час віддавав праці у власному господарстві. Не був ні злодієм, ні грабіжником, ні хабарником. Його поважали земляки, як людину інтелігентну, освічену й патріотичну. Він пам'ятав про свій козацький рід, мав загострене почуття справедливості й невгамовний дух. Ось що сказано про С. Котка в документах, копії яких роздобув його син.

Витяг із протоколу засідання “трійки” при Київському обласному управлінні НКВД УРСР (нагадую: “трійка” — позасудовий репресивний орган, існування якого не було передбачене чинною Конституцією) констатує розгляд “справи № 1970 Бориспільського РУ НКВД за звинуваченням (прошу звернути особливу увагу!) українця, хлібороба, колишнього офіцера петлюрівської армії”. Далі перераховано “злочини” Сергія Котка без жодних подробиць: “Проводив контрреволюційну роботу проти існуючого ладу, вихваляв петлюрівський лад, заявляв, що готовий зі зброєю в руках боротися за Самостійну Україну, жалкував, що в 1918—1919 роках бориспільці не виступили дружно на заклик Петлюри”. З огляду на перераховані звинувачення, “трійка” у складі начальника обласного управління НКВД, прокурора і секретаря обласного комітету комуністичної партії постановила: “Котка С. В. розстріляти, особисте майно — конфіскувати”.

Обвинувальний вирок містить показання свідків, які підтверджують факти “контрреволюційної” діяльності Сергія Котка. Зокрема якийсь К. Ситник свідчив, що Котко С. В. казав: “Помилку ми зробили 1919 р., що не виступили одноставно на заклик Петлюри. А зараз знищити більшовицьку владу і вирвати Україну з московського ярма набагато важче. Хоча це стане неминуче!”.

Хіба не заслугове нашого схвалення й захоплення непереборний історичний оптимізм Сергія Котка?! Адже в чорні часи жорстокої диктатури московських окупантів він беззастережно вірив у державну волю і щасливу долю нашої улюбленої Вітчизни. Й не боявся говорити про це землякам. Але серед них був підлий зрадник, який написав на патріота донос до Бориспільського РУ НКВД і цим знищив безвинну людину.

Витяг з акта розстрілу Котка С. В. безпристрасно фіксує: “Постанову трійки КОУ НКВД УРСР виконано 13 листопада 1937 року о 23 годині”. Довідку про по-

смертну реабілітацію батька, в якій містилася також інформація про причину смерті і її правдиву дату Олександр Котко отримав із Генеральної прокуратури України лише на початку 2000 року.

Але ще далекого 1962 року, в часи “хрущовської відлиги”, Київська обласна прокуратура у відповідь на запит Олександра Котка про батькову долю (адже про нього ніхто нічого не знав довгі 25 років) надала довідку — як бачимо, брехливу — про те, що буцімто Сергій Котко був засуджений лише на 10 років “без права листування”. А причиною його смерті, що нібито настала 28 листопада 1942 року, була хвороба серця. Щоб приховати від народу страхітливі масштаби комуністичного терору 1937—38 років, до якого були причетні посіпаки “вождя” (серед них Микита Хрущов і вся кремлівська кліка), тодішня влада свідомо вводила в оману членів родин репресованих, вказуючи в документах вигадані дати смерті від неіснуючих хвороб.

Із книги М. Роженка та Е. Сохачької “Сосни Биківні свідчать: злочин проти людства” можна довідатися, що в один день із Сергієм Котком у Лук'янівській тюрмі розстріляли ще 47 осіб. Серед них — двоє його земляків. Це мешканці сіл Бориспільського району: Феодосій Корнійович Гапон (с. Рогозів) та Іван Якович Тур (с. Іванків). Отже, людиновбивча машина, запущена ще Леніним, із різною інтенсивністю безупинно функціонувала і за його наступників.

Чому масове людиновбивство набуло величезних масштабів у період 1937—1939 років? У середині 1930-х років сталінська банда, щоб остаточно узурпувати владу, вирішила не тільки позбутися конкурентів, незгодних і критиків у компартійному середовищі, а й провести тотальну “чистку суспільства від елементів, неспроможних будувати соціалізм”. Масовий терор мав також на меті на багато років насадити у СРСР атмосферу всеосяжного страху, підозр, невпевненості й пристосуванства, примусити десятки мільйонів людей боятися самостійно думати й аналізувати. Натомість — щодня перейматися тільки однією думкою: як вижити. І цим привчили їх, затурканих, позбавлених можливості вільнодумства, честі та гідності, до тупої покори “улюбленої” і обожнюваної владі, до безвідмовного виконання всіх її розпоряджень.

Із цією метою саме 1937 року на найвищих урядовому й компартійному рівнях було ухвалено низку таємних постанов, відповідно до яких винищенню шляхом негайного розстрілу і заборотення до концтаборів підлягали мільйони людей. Москва встановлювала плани не тільки щодо

кількості тонн виробленої продукції (буражків, пшениці, вугілля, металу), а й щодо кількості людей, які підлягали репресіям, і розсилала їх у “союзні республіки”. Республіканське керівництво розподіляло цю кількість по областях, області — по районах. Як бачимо, при соціалізмі вся діяльність держави, зокрема й у сфері людиновбивства, здійснювалася на планових засадах. Злочинна планова більшовицька політика геноциду не має аналогів у світі!

Для реалізації кремлівських злочинів в Україну на посаду шефа республіканського НКВД прислали відомого садиста І. М. Леплевського. То був один із найлютіших представників енкаведистської зграї скажених псів сталінщини. Про його заслуги в боротьбі проти “ворогів народу” свідчили нагороди: два ордени Червоного прапора та один Червоної зірки. В Україну Ізраїль Мойсейович прийшов з особливими повноваженнями особисто Сталіна та Єжова. Перше, що він зробив, — провів “чистку” в центральному апараті Київського НКВД. Кілька десятків

ловіків. В Україні практично не залишилося своєї родини, якої б велике горе не торкнулося своїм чорним крилом. За вказівкою Леплевського людей хапали без дотримання будь-яких юридичних формальностей: санкції прокурора, висунення конкретних обвинувачень (бачимо це на прикладі Сергія Котка). Заарештованих із метою визнати вину й належність до антирадянських організацій (фашистських, троцькістських, націоналістичних, терористичних тощо) по-звірячому били, нещадно катували, калічили, позбавляли їжі і сну. Цілеспрямовану політику Кремля щодо нищення українського народу, без перебільшення, можна назвати етноцидом, якому ніколи не повинно бути ні забуття, ні прощення. Тодішня компартійна преса по-холоуйськи вихваляла “вірного учня Сталіна, відданого більшовика Ізраїля Леплевського”. За свої великі досягнення в душоубстві цей сатана отримав ще й орден Леніна (адже боровся проти ворогів партії по-ленінськи) і звання “заслужений чекіст”, яке присвоювалося кровожерливим сталінським шакалам.

Нині дехто з “лівих”, визнаючи факти жахливих репресій у часи сталінізму, називає їх викривленням загалом правильної політики побудови “світлого майбутнього”. На підтвердження своєї тези ці особи вказують на те, що серед репресованих траплялися й комуністи. Так, це правда: за вказівкою Сталіна Леплевський наказав оголосити ворогами народу й розстріляти першу п'ятірку керівників усіх областей і районів, переважно членів ВКП(б). Але така вже була злочинна природа компартії: безжалюбно знищуючи мільйони антикомуністів чи просто позапартійних, далеких від політики людей, вона час від часу була залізним кулаком саму себе по вузьколобій догматичній голові. Очевидно, щоб та, як казав “вождь і учитель”, не “паморочилася від успіхів”.

1938 року, після погрому України, І. Леплевського перевели до Москви. Через деякий час заарештували (звісно, без санкції прокурора) і вкинули до катівні. Цікава деталь: заступником генерального прокурора на той час був його старший брат Гершко Мойсейович Леплевський. Не витримавши катувань і побоїв, жалюгідний Ізраїль зізнався в усьому, чого від нього вимагали кати-слідчі, недавні колеги: що він фашист, троцькіст та агент розвідок багатьох держав. Під тортурами, коли від нього вимагали назвати імена спільників, заявив, що не хтось чужий, а саме рідний брат Гершко завербував його до антирадянської організації. Замість покаятися перед смертю за страхітливі злочини проти українського народу, кат і душоуб дуже жалкував, що мало люду винищив в Україні. У липні 1938 року “вірного сталінця, чесного більшовика, заслуженого чекіста” розстріляли. Старший Леплевський ненадовго пережив свого молодшого брата.

У книзі спогадів Микита Хрущов писав: прийшовши 1938 року з Москви до Києва, щоб як новообраний (насправді — призначений Сталіним) перший секретар ЦК республіканської компартії керувати УРСР, він застав тут жахливу ситуацію. Винищення людної було таким великим, неначе Україною декілька разів пройшла дика монголо-татарська орда. Точна кількість жертв комуністичного терору, мабуть, ніколи не буде встановлена. Той же М. Хрущов на XX з'їзді компартії повідомив, що тільки за період з січня 1935-го до червня 1941 року в усьому СРСР репресували 19 млн 840 тис. осіб. Проте дослідники стверджують: насправді в той період репресій зазнало не менше 40 млн людей.

Нешадний фізичний терор, а також довготривала тотальна комуністична пропаганда — терор ідеологічно-духовний — призвели до світоглядної, психологічної і морально-етичної деформації, до викривлення свідомості і розумового затьмарення значної частини суспільства. Результатом жорстокого зомбування декількох поколінь — цілеспрямованих впливів на розум, свідомість і підсвідомість десятків мільйонів людей — стало формування, за словами компартійних ідеологів, нової історичної спільноти — “савецкава челавета” або, як стверджують західні політологи й історики, — “гомо советікуса”. Просто кажучи, совка. Тобто, московсько-комуністичний тоталітарний режим конвеєрним способом штампував цілковито аморальних осіб із роздвоєною, навіть розтроеною свідомістю (думають одне, кажуть друге, а роблять третє), позбавлених історичної пам’яті, достеменних, глибоких знань, вільних від докорів сумління (протидисвітів і босяків, схильних до брехні, свавілля, насильства, грабунків, шахрайства, ошуканства тощо). Зате впевнених у власній винятковій зверхності щодо інших людей, сповнених ненависті й лютотою злоби до всіх, хто не поділяє їхніх “цінностей”. Агресивний імперський шовінізм, підігрітий тупою заздрістю, спрямований не тільки на окремих осіб, а й проти народів, які без диктатур і кривавих репресій створили демократичні, заможні, соціальні держави. Совки й нині готові у будь-якій точці земної кулі проливати кров за московські цінності — рідну партію, владу, віру царя й атеїзм — й силоміць насаджувати близьким і далеким народам свою гнилу ідеологію — комуно-імперіалізм, московсько-руській мір.

На жаль, Україна ще й досі не пододала жахливих наслідків совєцько-комуністичного минулого. Яскравий доказ цього — слова, вчинки і діяльність багатьох представників сучасної української політичної “еліти” — ментально наскрізь совківської, аморальної, грабницької, україноненависницької. Складається враження, що більшість нинішніх керівників — не онуки і правнуки українців-жертв комуністичних репресій, а справжні нащадки і послідовники лютих катів нашого народу.

Святий обов’язок нинішнього і майбутніх поколінь українців — знати правду історію свого народу, хоч якою б трагічною вона була. Ніколи не забувати, що саме в умовах бездержавності та окупаційної антиукраїнської московської влади наша нація зазнавала великомасштабних знущань: ідеологічних утисків, звірячих соціальних експериментів, голодоморів, жорстоких репресій, депортацій і грабунків. Ми зобов’язані домогтися того, щоб до влади прийшли найкращі представники нового покоління українців, люди патріотичні, високоморальні й добре освічені, свідомість яких не отруєна московсько-комуністичною блекотою.

Щороку разом із нами в Національному культурно-історичному заповіднику “Буківнянські могили” закатованих комуністами українців вшановують послі США і Канади, чільні представники посольств Чехії, Словаччини, Польщі, Румунії, Угорщини. Але жодного разу ніхто не бачив у Буківнянському лісі дипломатичних чи будь-яких інших представників Московії.

Переконаний: ігнорування Кремлем поминальних заходів зі вшанування жертв московсько-комуністичних репресій в Україні — це не тільки відвертий вияв хамської неповаги до світлої пам’яті всіх закатованих рідних нам людей, а й демонстративна зневага до нинішнього покоління українців. Це яскраве підтвердження цілковитої солідарності московської кліки з колишніми і нинішніми лютими катами нашого народу.

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

У 1937—1938 роках Україною прокотилася нова хвиля арештів і розстрілів, санкціонованих Сталіним. На цей період, названий Великим терором, припадають наймасовіші страти української інтелігенції, а найбільше — українських письменників, яких судили за сфальсифікованими звинуваченнями у шпигунстві, антирадянській пропаганді чи контрреволюційній діяльності. Про трагічну долю 28 представників “Розстріляного Відродження” розповідає виставка “Слово, обірване у Биківні”, яка відкрилася 20 березня у Музеї книги і друкарства України і працюватиме тут до 22 квітня. В експозиції — унікальні фотографії, документи, автографи, книги, серед яких і прижиттєві видання, поета і прозаїка Миколи Борисова, письменника й перекладача Олександра Соколовського, драматурга, автора відомої п’єси “Холодний яр” Якова Водяного, літературного критика і журналіста Михайла Биковця, сатирика Івана Ковтуна, поетеси Юлії Пастушенко, прозаїків Івана Кириленка, Анатолія Пятяка, Віталія Чигиріна. Разом із ними у Биківні знайшли свій останній спочинок письменники Михайль Семенко, Майк Йогансен, Володимир Ярошенко, Андрій Михайлюк, Іван Маловічко, Мирослава Сопілка, Вероніка Черняхівська та багато інших видатних майстрів слова...

Глибоко символічними за назвами, навіть за волею самих фізично знищених комуністичним режимом авторів, є представлена на виставці їхня літературна творчість: “Кінець ідилії”... “Гнані і голодні”... “Гробовище”...

17 березня 1937 року заарештували Миколу Борисова, письменника мало-знаного, попри свої таланти. Не кожному випадає бути водночас українським і російським прозаїком, а ще драматургом, перекладачем, сценаристом. До того ж він — автор першого в Україні пригодницького фільму “Укразія”, який мав великий успіх і його представляло ВУФКУ на Паризькій міжнародній виставці 1925 року. Жодних шансів уціліти сину дворянина у більшовицькому СРСР фактично не було. У чому звинуватив НКВС Миколу Борисова? У членстві в абсурдній за назвою “контрреволюційній троцькістській організації серед есперантистів”... Протоколи допитів, що збереглися в архівно-кримінальних справах, часто демонструють задалегідь узгоджені тексти, штамповані, наче написані під копірку, запитання, відповіді й зізнання, які вибивали тортурами. Інколи під час роботи з документами дослідники бачили на аркушах краплі крові тих, кого катували. В оприлюднених Галузевим державним архівом СБУ матеріалах є довідки про смерть заарештованих у тюремних лікарнях із діагнозами “черепно-мозкова травма”, “кро-

Заступник директора з наукової роботи Національного історико-культурного заповідника “Буківнянські могили” Тетяна Шептицька відкриває виставку “Слово, обірване у Биківні”

«Кінець ідилії»... «Гнані і голодні»... «Гробовище»... Виставка «Слово, обірване у Биківні»

Покоління “Розстріляного Відродження” — митці, котрі яскраво заявили про себе у 1920—1930 рр., та згодом їх знищив сталінський режим під час Великого терору. Їхня творча діяльність супроводжувалася появою великої кількості літоб’єднань, газет, часописів, вечорів, інтелектуальними дискусіями з приводу майбутніх шляхів розвитку української літератури зокрема та долі України загалом... Найвпливовішим із літоб’єднань був “Гарт”, згодом перейменованим на “ВАПЛІТЕ”, лідером якого був Микола Хвильовий — автор знаменитого “Геть від Москви! Дайош Європу!”.

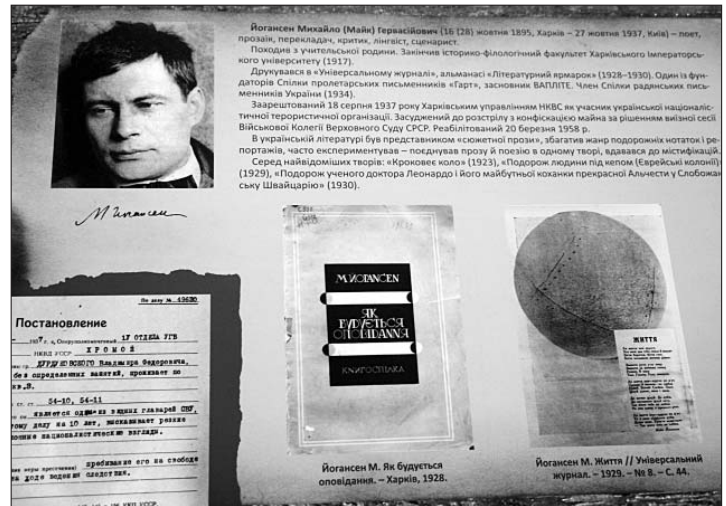
вотеча внутрішніх органів”, що свідчить про жорстоке побиття людей у застінках НКВД у період Великого терору 1937—38 рр., кількість жертв якого сотні тисяч. Про це під час відкриття виставки розповіла заступник директора з наукової роботи Національного історико-культурного заповідника “Буківнянські могили” Тетяна Шептицька. Фізичні методи впливу були дозволені й санкціоновані на найвищому рівні... Дехто, як Михайль Семенко, основоположник і теоретик українського футуризму, не витримував катувань і обмовив себе у всьому, що йому “інкримінували” його кати зі сталінського НКВД. За три дні до свого арешту поет-експериментатор проводив у Києві творчий вечір. Оскільки він постійно мешкав у Харкові, то енкаведисти підготували два ордери на його арешт. Звинувачення були абсурдними — у членстві в Українській націоналістичній фашистській організації, якої ніколи не було, у плануванні замаху на секретаря ЦК КП(б)У Косіора, у намаганнях повалити радянську владу за допомогою “німецьких фашистів”. Зломлений фізично й морально, Михайль Семенко визнав себе терористом і в розквіті сил, у 44 роки, був розстріляний 23 жовтня 1937-го.

Мужньо витримає катування й приречення Майк Йогансен, автор пригодницького роману “Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Уперта та інших”, що протягом лише одного року витримав аж десять перевидань загальним накладом 100 тисяч примірників. Звинувачений в “українському націоналізмі” й прагненні відірвати Україну від СРСР, на запитання, хто залучив його до “терористичної організації”, він називав імена людей, яким уже не можна було зашкодити — Михайла Грушевського і Миколи Хвильового, який 1933-го в атмосфері шаленого цькування покінчив життя самогубством. Письменник, про яких розповідає ця виставка, вбивали тричі: спочатку морально, потім фізично, потім знищували пам’ять про них, — наголосила Тетяна Шептицька. Їхні імена забороняли згадувати, а твори не вивчали. Тож важко було знайти навіть портрети розстріляних літераторів. Історик розповіла, що єдиним зображенням малознаного й досі, проте талановитого прозаїка, драматурга, перекладача і сцена-

риста Миколи Борисова, котре вдалося знайти — є фото в газеті. Пожовкла вирізка міститься в кримінальній справі літератора...

Зі смертю Михайла Семенка, Майка Йогансена та інших знищених письменників втрачено цілі напрями в літературі, культурні пласти, а з ними і частку культурного коду нації. А зі знищенням поетки, перекладачки Вероніки Черняхівської, доньки письменниці Людмили Старицької-Черняхівської, онуки одного з корифеїв українського театру, автора драми “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, історичного роману “Оборона Буші” та інших відомих творів Михайла Старицького, загинув навіки ще й видатний український рід. Вероніка бачила і чула Миколу Лисенку, Михайла Грушевського, Лесю Українку, Бориса Грінченка, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, котрі приходили до її діда, і які вплинули на її життя і творчість. Заарештували Черняхівську, що знала давньогрецьку, латину, німецьку, французьку, англійську, російську мови, на початку січня 1938 року за звинуваченням у шпигунстві на користь Німеччини. До вищої міри покарання її засуджено 22 вересня, того ж дня вирок виконано. В НКВС приховували страти, тож родичам поетки не повідомили про те, що її розстріляли. На виставці представлено два красномовних документи, що свідчать про лицемірство й нелюдську жорстокість сталінських каральних органів — виписка з акту розстрілу, датованого 22 вересня 1938-го, і відповідь керівника в’язниці батькам Вероніки, яким у січні вже наступного року повідомляли, що їхня донька “больная і откарзалась приймати посылку, так как считает, что она не ее”. Згодом у НКВС родичам поетки сказали, що її відправили у Сибір. Мати Вероніки, 72-річна Людмила Старицька-Черняхівська, вирушила туди, шукаючи на безмежних просторах, у режимних таборах, свою доньку. А коли ні з чим повернулася до Києва, то застала вдома помираючого чоловіка...

На відкритті виставки, що відбувається за сприяння Українського інституту національної пам’яті, Галузевого державного архіву СБУ і видавництва “Смолоскип”, прозвучали не лише трагічні історії митців, котрих знищували за їхній талант і невміння бути непомітними, сірими, а й поезії репресованих Миколи Скуби, Івана Маловічка, Михайла Семенка та Майка Йогансена.

Стенд, присвячений поету, прозаїку, перекладачу, критику, лінгвісту, сценаристу, засновнику “ВАПЛІТЕ” Михайлу Йогансену

Як Святе Письмо ставало українським

Микола ТИМОШУК,
доктор філологічних наук, професор, журналіст

Біблія своєю мовою як чинник зрілості нації

Кожен народ, хто завдяки своїм кращим освітнім силам рано чи пізно брався за переклади і множення цих книг для своїх потреб, засвідчував свою духовну зрілість і своє право посідати гідне місце серед цивілізованих націй.

В історії літературних мов світу є чимало прикладів, коли саме майстерно перекладена Біблія ставала взірцем подальшого розвитку цієї мови й літератури.

Так було, зокрема, з англомовним перекладом Біблії, який здійснив близько 1380 року Джон Вінклер, а завершив значно пізніше, 1535 р., Вільям Тіндаль. Згодом цілі покоління англійців училися своїй літературній мові за перекладом Біблії Тіндала. Авторитет живої французької мови підняв своїм перекладом Біблії Жан Кальвін.

Нова сторінка в розвитку німецької літературної мови розпочалася з виходом у світ німецькомовного перекладу Святого Письма (1534), здійсненого Мартіном Лютером — вихідцем із простої селянської родини, який узяв за основу свого перекладу народну мову однієї з центральних земель країни. Феномен Лютерова перекладу полягав і в тому, що досі у різних землях Німеччини говорили різними діалектами і саме національна Біблія стала в основі формування всенімецької літературної мови.

Це ж можна сказати й про чехів. На жаль, українцям у цьому плані не щастило довго. Маючи кілька добрих перекладів (з-поміж них — Пересопницьке Євангеліє 1556-го, Острозька Біблія 1581 років), тодішні духовні провідники нації не змогли поширити їх у маси, оскільки це потребувало постійного й достатнього друку. Тому ці переклади залишалися рукописними чи друкованими раритетами, не впливаючи на широкі народні верстви.

Значною мірою причиною такого становища була сама церковнослов'янська мова, якою написана була, на противагу Пересопницькому євангелію, Острозька Біблія. Навіть не вся інтелігенція її добре розуміла. І це було фатальним для розвою самої літературної мови, бо, пануючи повсюдно в богослужінні, церковнослов'янщина довго вбила саму потребу перекладів Св. Письма мовою народною.

Національне пробудження українців кінця 40-х років XIX століття, що увінчалася створенням Кирило-Мефодіївського братства, спонукало до обговорення в широких колах інтелігенції ідеї так званих недільних шкіл із викладанням там предметів українською мовою і зокрема вивчення рідною мовою Закону Божого. Для цього потрібні були відповідні підручники чи окремі книги. Українськомовні пе-

До виходу в світ у київському видавництві «Наша культура і наука» 21-го тому канадсько-українського проекту «Запізніле вороття»*

Біблія в перекладі зі старовірської означає Книга Книг. Книжки цю писали, переписували, перекладали й множили різними способами впродовж понад 1700 років спадкоємці більше ніж 60 поколінь різних народів світу, й відтоді не зазнала вона практично жодних змістових відхилень від оригіналу.

Повний переклад Святого Письма здійснено понад 250-ма мовами світу, окремі книги перекладали ще й 740-ма мовами та діалектами, що загалом складає близько 1000 перекладів. Саме цей твір став першою друкованою книгою на землі. Її виготовив на своєму винаході у першій половині XV століття латинською мовою знаменитий німець Йоган Гутенберг.

Які обставини перешкоджали українцям упродовж тривалого часу спілкуватися з Богом українською мовою?

Хто стояв біля витоків українського перекладацтва Святого Письма з оригінальних мов?

Чому саме канонічно визнана українськомовна Біблія спонукала до творення спільної, соборної літературної мови всієї нації?

У чому сила, потреба, значення, особливості сприйняття змісту богослужбових книг?

Відповіді на ці та інші запитання із розлогої тематики богословських студій містяться в цьому, вже 21-му, випуску недрукованих досі в Україні творів Івана Огієнка.

респіви Псалмів, сюжети з Псалтиря дедалі набували поетичних форм у творах Петра Гулака-Артемівського, Михайла Максимовича, Тараса Шевченка.

Боронити право українського народу на свою мову, літературу, історію взялися засновники й численні прихильники національно свідомої інтелігенції першого поважного часопису “Основа”, що почав виходити в Петербурзі з 1861 року. Саме зі сторінок цього часопису (кн. 8 за 1862 рік) уперше читачам повідомили про створення в Петербурзі Громадського комітету для збору коштів на видання підручників і Св. Письма українською мовою.

Таким чином, до середини XIX століття в українському суспільстві визріла нагальна потреба перекладу Святого Письма народною мовою.

Синод Російської церкви: українською звертатися до Бога заборонено

Сталося так, що на цю надзвичайно складну працю першим відважився Пилип Морачевський — інспектор Ніжинської гімназії вищих наук князя В. Безбородька, родом з Чернігівщини, палкий прихильник української старовини. Добре володіючи грецькою мовою, він за відносно короткий проміжок часу виконав надзвичайно великий обсяг роботи — переклав тогочасною літературною українською мовою чотири Євангелія Нового Заповіту.

Для одержання дозволу на друк автор надіслав свій переклад 1860 року на дві адреси — Синоду Російської православної церкви до Москви та Академії наук у Петербурзі. Академія визнала працю українця задовільною і вартою надрукування. Церковна ж ієрархія установа відповіла категоричним “ні”: „Перевод Євангелій, сделанный Вами или другим кем-либо, не может быть допущен к печатанию...”

Бюрократичні фрази, такі як “не может быть допущено к печатанию” чи “безусловно запретить к напечатанию”, в умовах дії антиукраїнських Валувського (1863), а згодом Емського (1876) цензурних актів проставляли практично на всіх українськомовних рукописах з історії чи культури України, що надходили з України для “іспрошення дозволу” до цивільного чи церковного цензурних відомств Москви чи Петербурга.

Заборона видати українськомовний переклад Нового Заповіту Пилипа Морачевського пояснюється ще й тією обставиною, що українці і в цьому питанні пішли попереду своїх північних сусідів. Адже перший переклад

Біблії російською літературною мовою було здійснено в Москві лише 1876 року.

Менш відома в історії нашої культури друга спроба перекладу Святого Письма на тогочасну галицько-українську мову одного з провідників національного відродження в західноукраїнських землях першої половини XIX століття Маркіяна Шашкевича. Упродовж 1811—1834 років він ретельно працював над Псалмами і Євангелієм від Матвія та Марка.

Характерна особливість перекладів Шашкевича в тому, що вони значно коротші від оригінальних і за своєю композицією скоріше нагадують сонети: наприкінці кожного псалма подається своєрідний ключ до розуміння викладених попереду думок. І ще одна відмінність “Псалмів”: прагнучи наблизити їхній зміст до простого галицького читача, низці сюжетів перекладач надав виразно національного характеру. Міркування Давида про святий Сіон, Ізраїль, спадщину Якова у “Русланових псалмах” спроектовано на “наших людей”, „вітер на степах України”, “русько-українське серце”, “віру руську”, “віру тверду, як Бескид” і т. ін.

Як і в попередньому випадку, за життя Маркіяна Шашкевича спроба його перекладів Святого Письма тогочасною галицькою мовою також не побачила світ.

Ще одну маловідому спробу дати народові можливість читати Святе Письмо рідною мовою здійснив український письменник і фольклорист Володимир Александрович. За фахом він був військовим лікарем, за чином — генералом, але в душі — українським патріотом. Це й спонукало його у 53 роки засісти за вивчення старовірської мови, аби з оригінальних текстів створити українськомовну версію біблійної історії. Свій великий намір йому вдалося реалізувати лише частково. 1877 року у кількості 20 примірників вийшла друком його “Книга Іова, на малоруську мову переложена”.

Біблія від Пантелеймона Куліша

Копітка праця цього діяча з біблійними текстами, що тривала загалом тридцять років, була сповнена багатьох драматичних колізій, на яких варто бодай фрагментарно наголосити.

Задум взятися до перекладу Святого Письма в Куліша визрів у роки його державної служби чиновником з особливих доручень царського уряду у Варшаві (1864—1867). Маючи безпосередній стосунок до заснування у Львові літературного журналу “Правда”, він спочатку публікує там перші час-

тини своїх перекладів — Книгу Іова, Псалтир. 1869 року, як додаток до цього журналу, виходить ціле п'ятикнижжя Мойсея, що мало таку загальну назву: “Святе Письмо, або вся Біблія Старого і Нового Завіту русько-українською мовою переложена. Частина I. П'ять книг Мусієвих”.

Знайомство у Відні з галичанином Іваном Пулюєм прискорило перекладацьку працю. Після попередньої домовленості з Британським і Закордонним Біблійним товариством вимальовувалася перспектива видати офіційним шляхом повний текст Біблії для українців і Галичини, і підросійської України. Пулюй, що добре знав грецьку, дуже допоміг Кулішеві, в якого більше часу стало для виправлення перекладеного українською мовою і вивірення з церковнослов'янським, російським, польським, сербським і латинськими текстами.

Підготовлені до друку всі чотири Євангелія Нового Заповіту були передані до штаб-квартири Біблійного товариства в Лондоні 1871 року.

Перекладач не сподівався на негативну відповідь. На жаль, вона виявилася саме такою. Головний рецензент перекладу відомий віденський славіст Франц Міклошевич виніс суворий вердикт: переклад досить віддалений від грецького оригіналу і не може бути прийнятний до друку під патронатом цієї організації.

Зважаючи на скрутний матеріальний стан П. Куліша, така відповідь, звичайно, дуже засмутила його, але не спинила бажання працювати далі. За сприяння брата дружини Василя Білозерського Куліш усе-таки відважується друкувати своє дітище. Побачило воно світ з друкарні Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (постарався І. Пулюй) і мало таку назву: “Святе Письмо Нового Завіту. Мова русько-українською переклада П. А. Куліш і Д-р І. Пулюй”. Обсяг цього видання — 464 сторінки.

Видання у світ власним коштом результатів своєї багаторічної праці не принесло перекладачам належної втіхи. У Галичині книгу зустріли прохолодно, а то й вороже. Зі зрозумілих причин проти неї виступили передусім уніатські священики та москвофіли. Але й свої українці гідно не поцінували подвижницької праці двох достойників нації, захоплених соборницькою ідеєю. Не зовсім умотивовано видається сьогодні, скажімо, критика цього перекладу Іваном Франком.

Проте ні бойкот перекладацької праці явними і прихованими недругами, ні пожежа на хуторі Мотронівка, під час якої згоріло немало рукописного матеріалу, ні заборона поширювати це видання на території Російської імперії

не спинило запалу Куліша будь-що сповна реалізувати задумане.

У висліді численних переробок і доповнень, після 14 літ листування з Біблійним товариством останнє таки погодилося 1885 року купити переклад Нового Завіту. Видання це побачило світ у Відні 1887 року, а потім було повторене через п'ять років.

Ця маленька перемога вселила Пантелеймону Александровичу надії видати повну Біблію в Росії. Тривале в часі його листування з М. Драгомановим засвідчує, як гаряче підтримував цю ідею поворотом по духу. Драгоманов навіть спеціально приїздив до Петербурга залагоджувати з М. Костомаровим питання про виділення для Кулішевого перекладу спеціальних коштів. На жаль, ці спроби не увінчалися успіхом.

П. Куліш помер 1897 року, не завершивши своєї багаторічної праці. Дружина письменника Ганна Барвінок передала незавершену працю чоловіка на зберігання поміщику Тарновському. Незабаром помер і сам Тарновський, але встиг домовитися з письменником І. Нечуєм-Левицьким про закінчення перекладу, заплативши йому наперед за роботу.

Мабуть, житейською долею П. Куліша і його побратимів було так передбачено, що багаторічна історія повевірян і розчарувань із перекладом Біблії мусила все ж завершитися щасливо.

Британське і Закордонне Біблійне товариство після неодноразових переговорів з І. Пулюєм нарешті прийняло до видання увесь текст рукопису. Наприкінці 1903 року в тому ж таки Відні ця давноочікувана книга побачила світ. На твердій обкладинці її було відтиснено українські слова: “Святе Письмо Старого і Нового Завіту. Переклад П. О. Куліша, І. С. Левицького і І. Пулюя. Відень, 1903”. Проте в умовах дії ще жорсткішого від Валувського (1863 року) Емського антиукраїнського цензурного циркуляру фактично до революції 1905 року жоден примірник цієї книги не міг бути офіційно ввезений до Росії. Не допомогло навіть особисте звернення до імператриці вдови покійного перекладача.

Найголовнішим недоліком цієї праці було те, що П. Куліш здійснив свій переклад Старого й Нового Завіту місцями не дослівно, а у вільному перекладі, що спричинило значні відхилення від оригіналу, що для канонічного тексту вважається неприпустимим.

Таким чином, на початку XX століття перед українським суспільством складалася об'єктивна передумова необхідності наступних перекладів Святого Письма українською мовою. Повних, з оригінальних мов і канонічно визнаних.

Біблія від Івана Огієнка

Хресна дорога Івана Огієнка до головної праці свого життя — перекладу Біблії, виявилася на десять років довшою, ніж у Пантелеймона Куліша. Від початку перекладу богослужбових книг у Кам'янці-Подільському до одержання у Вінніпезі сигнального примірника з Лондона минуло... 42 роки.

Знаючи історію відносин П. Куліша та І. Пулюя з Британським і Закордонним Біблійним товариством, міністр ісповідань уряду УНР Огієнко вирішує без зволікань увійти від імені уряду УНР в офіційні стосунки з цією організацією. Документальним свідченням цього далекоглядного кроку є інформація під заголовком “Заходи по друкуванню Святого Письма українською мовою”, вміщена у Звіті про діяльність міністерства ісповідань УНР за січень 1921 року.

За якийсь час до Тарнова надійшла відповідь з Лондона. Але була вона не конкретною: у зв'язку з невизначеністю ситуації у Східній Європі розв'язання цього питання варто перенести.

Звільнившись від праці в уряді УНР, професор Огієнко переїздить восени 1922 року з Тарнова до Винник і, будучи практично без роботи, починає переклад Нового Заповіту. Водночас розробляє методи й принципи роботи з біблійними текстами. Суть задуму: новий переклад повинен бути не простим наслідуванням усіх досі відомих спроб, а цілком новим за методикою, чітко опертим на оригінали: для Старого Заповіту — з єврейського, для Нового Заповіту — з грецького.

Перші переговори з представником Біблійного товариства А. Келлером щодо умов і термінів перекладу Біблії відбулися у Варшаві наприкінці 1935 року. Після залагодження усіх формальностей 1 квітня 1936 року Огієнко підписує нотаріально завірнену угоду на співробітництво з Британським біблійним товариством. Згідно з цією угодою, повністю вся робота з перекладу Біблії мала бути завершена через п'ять років. На розгляд комісії перекладач зобов'язувався подавати рукописи частинами.

Порядок перекладу визначався таким: 1. Новий Заповіт; 2. Псалтир; 3. Старий Заповіт.

Новий Заповіт — чотири Євангелії (від Матвія, Марка, Луки, Іоанна), які Огієнко почав перекладати ще в 20-х роках для Американської місії, практично на момент підписання угоди були вже викінченими і через місяць їх передали до Лондона. А з наступного 1937 року почалося їхнє друкування. Частина замовлення — 5 тисяч примірників — була розміщена в друкарні Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Новий Заповіт із Псалтирем накладом 25 тисяч примірників вийшов 1939 року у Варшаві. Через три роки, вже в розпал Другої світової війни, керівництво Біблійного товариства розміщує замовлення на 10 тисяч примірників Нового Заповіту і Псалтиря в перекладі Івана Огієнка в Стокгольмі.

Збережені в архіві митрополита Іларіона у Вінніпезі оригінали дають можливість увітати масштаби цієї воїстину подвижницької праці. Візьмемо для прикладу лише перший рукопис — дослівний переклад. **Кожне окреме слово зі старосврейської Біблії перекладач випишував на окремому рядку, біля нього — українські відповідники. Всіх таких слів — 775 тисяч, всіх таких сторінок — понад 14 тисяч. Останні скріплені нитками в окре-**

мі зшитки по 400 сторінок у кожному. Таких зшитків 37.

Перекладач дотримав обумовленого в договорі з Британським Біблійним товариством терміну закінчення перекладу всієї Біблії — 1940 рік.

Далі на цілі десятиліття авторутичак з рідної землі мандрує воєнними дорогами Європи в пошуках шматка хліба, везучи за собою кілька мішків найдорожчого скарбу — рукописного перекладу Біблії мовою свого народу.

Митарства другого перекладу

Величезна бібліотека і все майно митрополита Іларіона у Варшаві безслідно зникли 1944 року в палаючій польській столиці. Залишилися напризволяще рукописи і в Холмі — після фактично примусового вивезення звідти фашистами проводу Української Православної Церкви. І лише завдяки мужності й самовідданості справжньої української патріотки Софії Сім'янцевої передрукований нею примірник і оригінал другого в українській історії повного перекладу Біблії нашою мовою було врятовано. Вона ж якимось дивом і доправила цей вантаж — 20 товстезних зшитків — до Штробського Пlesa в Словаччині, де в той час перебував зі своїм близьким оточенням Огієнко-Іларіон.

На тому історія митарств машинописної Біблії не закінчилася. В дорогу до Швейцарії Огієнко взяв лише перший примірник машинопису. Копії та допоміжні матеріали, зокрема й словники, він змушений був закопати в землю у дворі монастиря містечка Сан-Пельтен поблизу Відня.

4 квітня 1945 року Сан-Пельтен зайняли радянські війська. Митрополит Іларіон довідався про це тоді, коли відважився на небезпечну операцію в Лозанні і вже написав свій прощальний заповіт. Отож у ту пору він не сподівався, що поглинені в Австрії рукописи не будуть знищені.

Переїхавши до Канади й удосконалюючи свій переклад по першому примірнику, митрополит ще раз звернувся до Лондона й повідомить про місцезнаходження тих матеріалів в Австрії, яких йому бракувало. 1949 року офіцери англійської армії відкопують усі Іларіонові мішки з рукописами, збережені в гарному стані, в Сан-Пельтені й відправляють до Лондона. Звідти дорогоцінний і місткий пакунок було доставлено до Вінніпеза.

Отож наприкінці 40-х років відновилися перервані воєнним лихоліттям та митарствами Європою переговори перекладача з лондонським мовником щодо подальшої долі рукопису.

Ще кільканадцять місяців тривалої й виснажливої праці пішло на остаточне редагування й виправлення кількох тисяч сторінок рукопису.

14 березня 1955 року члени ревізійної комісії в Лондоні остаточно ухвалили ретельно перевірений переклад Біблії до друку.

Після завершення виправлень у другій коректурі митрополит Іларіон, знесилений і хворобою, і безкінечною боротьбою з опонентами, написав 6 жовтня 1958 року в листі до пастора Л. Жабка-Потоповича: “В мене все готове — всі

1182 сторінки Біблії давно готові до відсилання. Сильно хочу бачити Біблію на своєму столі закінченою, бо здоров'я моє все погіршується. Найгірше — спокою не мав і не маю...” (виділення моє. — М. Т.).

12 червня 1962 року авіапоштою він одержав з лондонської друкарні сигнальний примірник перекладеної ним і канонічно визнаної українськомовної Біблії.

Отож Огієнкова мрія про забезпечення можливості і права українського народу звертатися до Бога рідною мовою нарешті здійснилася. До неї він ішов довгих 42 роки, вкладаючи в свою титанічну працю здоров'я, розум, силу волі, захоплення.

За це митрополит Іларіон отримає незабаром заслужену нагороду. Але не від свого, а чужинського уряду, — медаль королеви Англії Єлизавети. Його обирають також “почесним дожиттєвим членом” Біблійного і закордонного Біблійного товариства.

Після неодноразових перевидань у Канаді, Сполучених Штатах Америки, країнах Західної Європи значними накладками прийшов, нарешті, довгожданий час друкування Огієнкового перекладу Бі-

Головна православна святиня українців Канади, окраса центру Вінніпеза, яку будував і освячував митрополит Іларіон

блїї вдома, на українській землі, — вільно, без будь-яких заборон і обмежень. Сталося це вперше аж через 32 роки після появи її в світ у Англії. Заходами Українського Біблійного товариства ця найголовніша, найдорожча і найтрудніша праця Івана Огієнка — українськомовна Біблія — була відтворена в Україні 1995 року.

Біблія від Івана Хоменка

Біблія від отця Івана Хоменка вважається третім за повнотою і другим у статусі канонічно визнаного міжнародною богословською спільнотою перекладом Книг Святого Письма українською мовою.

Коротко історія така.

На початку ХХ ст. в Галичині друкуються у перекладі греко-католицьких священників і письменників “Новий Заповіт” і “Псалтир”: Олександра Бачинського (Львів, 1903) та “Новий Заповіт” і “П'ятикнижжя” Ярослава Левицького (Жовква, 1921). Від кінця 30-х до початку 60-х років справа перекладу на еміграції активізується заходами Михайла Кравчука, Теодосія Галушинського (Рим), Володимира Дзюба (Мюнхен).

Однак із різних причин їхні оприлюднені у різний спосіб тексти не знайшли поширення й

підтримки в проводу Української Греко-Католицької Церкви.

Зрештою, вибір церкви випав на отця Івана Хоменка.

Чим особливим відзначився цей священник?

Народився у Вінниці в родині прихильників греко-католицької церкви 1882 року. Цікава деталь: цього ж року народився і ще один перекладач Біблії Іван Огієнко.

Освіту вінницький юнак здобував у Київському університеті св. Володимира, а згодом — в університетах Відня і Риму. Там доля звела його з тодішнім предстоятелем УГКЦ митрополитом Андреем Шептицьким. Та зустріч визначила сповнення його подальшого житейського покликання. 1940 року, маючи 58 літ, досвідчений богослов приймає чернечий постриг (і знову — дивовижна паралель з Огієнком, який став ченцем того ж року і в такому ж віці).

Назвоні виглядає так, що чернець Іван Хоменко мав найкращі умови для цієї праці. Як відомо, перший варіант перекладу Пантелеймона Куліша згорів на хуторі Мотронівка під чернігівською Борзною; Огієнко як політичний емігрант вимушено поневірився зі своїми рукописами дорогами зруйнованої віійною Європи, багато літ був без роботи і засобів існування. Але справу перекладу не полишав.

Отець Хоменко ж, маючи замовлення від проводу своєї церкви та отримавши достатні засоби для існування, усамітнюється для тихої праці у безлюдній частині острова Капрі. І проводить там безвиїзно... 20 років.

3 постанням у Римі Видавництва отців Василян від 1949 року організується редакційний процес із підготовки рукопису до друку.

І тут для перекладача починаються несподівані митарства, які добре поспули йому здоров'я. Заходами редакційний процес із підготовки рукопису до друку. І тут для перекладача починаються несподівані митарства, які добре поспули йому здоров'я. Заходами редакційний процес із підготовки рукопису до друку.

Перекладач погоджувався не з усіма правками, за кожно довго, часто безрезультатно, боровся. Це той рідкісний випадок, коли видавництво і автор мали досить серйозні розбіжності в погляді на якість запропонованого для друку тексту.

Вихід у світ цього насправду багатостраждального твору 1963 року (на рік пізніше лондонського Огієнкового перекладу) з маркою Видавництва отців Василян у Римі застав Івана Хоменка в Канаді, у василіянському монастирі поблизу Мадери, куди він переїхав з острова Капрі нервово виснаженим після задачі до видавництва остаточно виправленого тексту.

Знайомство з сигнальним примірником не принесло перекладачеві радості, а ще більше засмутило його. Як зазначав пізніше колишній ректор УКУ, доктор богослов'я Іван Хома, перекладач був переконаний, що і рецензенти, і члени видавничої комісії зіпсували його текст. У листах у Рим до кардина-

ла Е. Тиссерана та інших високопоставлених осіб Італії він писав, що василяни “зіпсували” його переклад... що хотів би повернутися до Італії, аби виправити помилки і перевидати свій переклад.

До останніх днів свого життя від працював над другим, виправленим і переробленим, виданням Біблії, однак появи його в світ так і не дочекався. Помер перекладач 1981 року на острові Капрі, де провів 20 літ добровільного заточення. Там і похований.

Ще за життя отець Іван дуже переживав заборону поширювати Біблію в його перекладі на українських землях. Однак він знав, що деякі священники рідної церкви в Галичині, відправляючи богослужби фактично в катакомбах, використовують нелегально передані з-за кордону примірники римського Святого Письма або поширювали її у фотокопіях.

Біблію в перекладі і Хоменка, і Огієнка в радянській Україні забороняла не лише влада, а й Російська церква.

Відомий український учений-богослов Дмитро Степовик вважає вихід у світ третього повного перекладу Біблії “подією всеукраїнського значення; ним користуються не лише греко-католики, але також частина православних протестантів; читачів приваблює манера викладу, гарна сучасна літературна мова, точність у передачі думок”.

Для українських греко-католиків усього світу Святе Письмо Івана Хоменка й сьогодні вважається найавторитетнішим джерелом.

Замість висновків

За дивовижним збігом обставин здійснені українцями наприкінці ХІХ і всередині ХХ століть три повні переклади Біблії українською мовою прийшли до України з-за кордону, з трьох великих європейських столиць — австрійської, італійської та британської.

Переклад Пантелеймоном Кулішем Книги Книг уперше було надруковано окремим виданням у Відні 1887 року. Переклад для православних українців Івана Огієнка (митрополита Іларіона) втілювали в книгу лондонські друкарі 1962 року. Переклад отця Івана Хоменка, що призначався для греко-католиків, здійснювався і друкувався 1963 року в Римі.

До слова, британське походження має ще одна пам'ятка українського книговидання — Острозька Біблія, перевидана там репринтним способом 1989 року.

І ще одна важлива деталь. Ця шойно віддрукована книжка таки позначена Божим Промислом. Вона побачила світ того самого дня, коли був похований Іван Огієнко — 12 квітня. А було то рівно 41 рік тому. Помер же він у Вінніпезі 29 березня 1972 р.

Чому ж цілих 2 тижні тіло не передавали землі?

Тоді у православних починався Страстний Тиждень. Починався і приготування до Великодня. Провід УПЦ Канади ухвалив рішення не ховати свого Великого Митрополита Іларіона доти, поки в час усіх Великодніх відправ в українських храмах Канади лунатиме ось цей багатозначущий рефрен: “Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав, і тим, що в гробах, життя дарував”. Так тривало два тижні.

* Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Укр Святе Письмо ставало українським / Упорядник, автор передмови і приміток Микола Тимошик. — К: Наша культура і наука, 2018. — 424 с. (Бібліотечна серія Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) “Запізніле вороття”. Том 15. Випуск 21).

“Існує думка, що наш народ, може, саме через те й залишився народом, не розчинившись поміж інших, що не втратив почуття гумору, сміху...”

Наодинці з С. С. Гулаком-Артемівським

Ольга ОСИПЕНКО, провідний науковий співробітник музею С. С. Гулака-Артемівського, м. Городище, Черкаська обл.

26 квітня — 155 років з дня постановки першої української опери «Запорожець за Дунаєм»

До перлини українського оперного мистецтва “Запорожець за Дунаєм”, напевне, від часу появи твору і перших постановок виникло немало запитань. Чому саме такий сюжет, образ, пісні, музика?.. Відповіді — в самому задумі композитора написати оперу.

На жаль, С. Гулак-Артемівський не залишив спогадів-мемуарів ні про життя, ні про творчість. До нас дійшли лише певні свідчення, відголоски, окремі уривки, розповіді, здогадки. Саме вони, а також мистецький шлях, життєва доля нашого земляка допомагають відтворити атмосферу часу, коли зароджувалася, творилася перша вітчизняна опера.

До її написання автор прийшов у розквіті творчих сил, збагачений мистецьким і життєвим досвідом.

Співаючи провідні партії в операх найкращих європейських композиторів, Семен Степанович, безперечно, не раз думав, чому в інших народів є музичні твори, які викликають небувале душевне піднесення, формують естетичний і моральний світ, породжують найкращі людські почуття, а українці всього цього не мають?

Відкриттям, справжнім одкровенням стала для нього і творчість його широго друга Тараса Шевченка. Є свідчення, що задум написати оперу визрів у Гулака-Артемівського ще в часі його дружби з Великим Кобзарем, у останні роки Тарасового життя. Коли у серпні 1858 року композитор присвятив другу невмирущу пісню “Стоїть явір над водою”, той його тихо запитав: “А чому б тобі, Семене, не написати ще й оперу?” Історію про задунайських запорожців Гулака-Артемівському розповів ще один близький друг, історик Микола Костомаров (саме до Миколи на весіллі поспішав старшим боярином Шевченко, коли був заарештований на Дніпрі в переправі біля Києва у квітні 1847 року). Існує гіпотеза, що окремі місця опери написані рукою Шевченка. Однак мистецтвознаві схильні вважати автором тільки Семена Степановича. Але те, що Шевченко міг бути одним із ідейних натхненників Гулака-Артемівського у створенні опери — цілком можливо.

Чому Семен написав саме про запорізьких задунайських козаків, які з'явилися за Дунаєм після зруйнування 1775 року Січі на Дніпрі? Чому не про Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, якусь відому козацьку битву чи, зрештою, оперу з побуту українського селянства, який він добре знав і спостерігав у рідному Городищі? Людина патріотична, проте лояльна до тогочасної дійсності (він був передусім оперним співаком, який дарував свій талант, своє мистецтво вдячному глядачеві й слухачеві), Семен розгледів у вчинку задунайських козаків (які після багатьох десяти років проживання за Дунаєм вирішили повернутися на Батьківщину, в рідну Україну) те, чим сам жив усі ці довгі літа на чужині — безмежну тугу за рідним краєм, синівську любов до нього, бажання будь-що бути серед своїх людей, зі своїм народом...

Створюючи невмирущі образи українців, насамперед Карася, Одарки, Оксани і Андрія, передаючи їхню тугу за неньою-Україною, автор вклав у них часточку і свого смутку за краєм, де тихі води і ясні зорі, де мир хрещений і люд веселий... Хоча, звісно, в часи кріпацтва в Україні народу було зовсім не радісно...

Кажуть, що створюючи образ Карася, автор опери мав на увазі й свого далекого предка, козака-гулятья, якого прозвали “Гулякою-Артемівським” (що такий був, твердить у своїх біографічних записках дядько композитора, відомий поет-байкар). Передав автор своєму головному герою й окремі риси власного характеру: дотепність, насмішкватість, вміння пожартувати, веселість та невмирущий оптимізм. Критики, глядачі з перших постановок опери відзначали красу її сцен, образність, багатство мови героїв, чудову музику, вдало дібрані народні пісні, неперевершені партії, особливо Карася й Одарки. У дореволюційних і радянських виставах наголошувалося саме на побутово-розважальному характері твору — з відомих історичних причин її постановники бачили в сюжеті саме це спрямування. Нерідко це ідейне перебільшення набирало відверто негативних рис, коли Іван Карась узагалі поставав перед глядачем як п'яниця, ледар, волоцюга... Але Карась є насамперед патріотом-українцем, який хоче повернутися в рідний край, українцем він залишається завжди, хоч автор “виряджає” його і турком-перевертнем, і вдатним до чарки та жартівливого слова. На політичне і патріотичне спрямування опери звернули увагу з перших її вистав. Адже в ній опосередковано згадуються і Грицько Нечоса (вельмож Катерини II Григорій Потьомкін) і сама цариця, і турецька та й

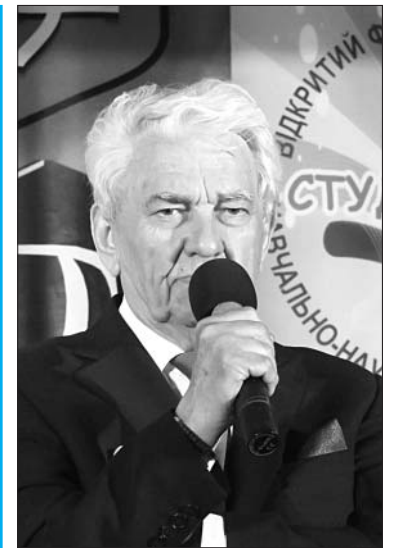
Нащадок роду Гулаків-Артемівських Ольга Шляхова у музеї С. С. Гулака-Артемівського

московська неволя... Може, саме тому, що твір пробуджував національну свідомість українців, його і заборонили після чотирнадцятої вистави?.. Існує думка, що наш народ, може, саме через те й залишився народом, не розчинившись поміж інших, що не втратив почуття гумору, сміху... Навіть у час, коли українці не мали змоги розвиватися і творити як вільні народи, вони дали світові невмирущих велетів духу, духовності: Шевченка, Гулака-Артемівського, Франка, Лесю Українку.

Ще критики докоряють авторів першої української опери, він використав музику Моцарта із його “Викрадення із сералю”. І, мовляв, саме через цей плагіат постановку опери незабаром заборонили. Це перебільшення, бо якщо в опері і є якісь елементи іншої музики, то лише елементи, не більше, і таке, безумовно, допускається. А все інше музичне оформлення має авторський оригінальний зміст, ґрунтується на його власній музиці й на народному пісенному морі, що лише збагачує твір та ставить його в ряди справді національних зразків. Семен Степанович не раз повторював слова свого вчителя Михайла Плінки: “Створює музику народ, а нам лиш залишається записувати й аранжувати”. “Запорожця...” критикують, а він живе у виставах, у кіно, на радіо, і телебаченні, у виконанні професіоналів і аматорів. Не вдається применшити значення

перлини українського оперного мистецтва і музикознавцю, професору кафедри історії музики Харківського національного університету імені Котляревського Ірині Драч, яка у навчальному посібнику “Художня індивідуальність композитора”, видрукуваному 2010 року, в аналітичному нарисі “Український парафраз на Россінівський сюжет (“Запорожець за Дунаєм” як реалізація особистісного міфу Семена Гулака-Артемівського)” звинувачує українського композитора у плагіаті. Якщо ще конкретніше, то в тому, що автор “Запорожця...” “практично повторив” сюжет опери Россіні “Італійка в Алжирі”. Проте після “найпереконливішого аналізу” про “списання” і образів, і назви, і навіть багатьох пісень, учений-мистецтвознавець робить, на наше переконання, зовсім інший, цілком справедливий висновок. Цитуємо: “У відомого оперного радянського диригента С. Самосуда якось запитали: “У чому успіх “Італійки в Алжирі” — цієї невибагливої комічної опери?” Він відповів: “У її дивній вокальності”. Чи не в цьому секрет і разючої життєздатності першої української опери “Запорожець за Дунаєм”? Отже, опера залишається цілком оригінальною і неповторною, бо лише таким є будь-яке життєздатне мистецтво! До речі, автор став чи не єдиним композитором у світовій мистецькій практиці, який сам написав і лібрето, і музику, і виступив у головній ролі.

Якби Семен Гулак-Артемівський не написав більше нічого, окрім “Запорожця за Дунаєм” — цього по-справжньому народного твору, то й тоді б його ім'я навіки зосталося б в історії українського і світового мистецтва. Опера завжди дивувала й радувала глядачів і слухачів життєво правдивими образами українців, їхнім незбореним духом, прагненням до волі й щасливого життя, запальною, життєствердною музикою, створеною самою душею українців на його народно-пісенному фольклорі. Вічним є на цій землі і мистецтво, створене творчим генієм нашого талановитого земляка з Городища.

Зустріч із земляками

Інна ПАВЛЕНКО, фото автора

Відбулася зустріч зногого поета-пісняра народного артиста України Вадима Крищенка із студентами та викладачами Житомирського державного університету імені І. Франка. З цим університетом поета поєднує не лише земляцтво, а дещо більше: саме в гуртожитку цього педагогічного інституту (як він тоді називався) 1 квітня уже далекого 1935 року в родині майбутніх педагогів Ганни Іванівни Гаврилюк та Дмитра Гнатовича Крищенка народився хлопчик, якого назвали тоді модним іменем Вадим. Саме на житомирській землі минуло його дитинство та юнацькі роки, навчання в 23 школі, яка нині іменується гімназією. В ній зараз є кімната з експонатами про творчість її колишнього учня, а нині відомого поета.

Вадим Крищенко відгукнувся на запрошення заслуженої артистки України Ірини Шинкарук бути почесним гостем і членом журі VII фестивалю творчості “Студентська ліра” імені Володимира Шинкарука. Поет розповів присутнім про свою творчість, про любов до рідного краю, прочитав вірші, які студентство вітало оваціями, познайомив із новими виданнями, зокрема й ювілейною п'ятдесятою збіркою, що наразі єдина, яка складається з афористичних поезій.

Представницьке журі фестивалю під головуванням Ірини Шинкарук, серед членів якого були народний артист України Юрій Градовський, очільниця Житомирської письменницької організації Світлана Гресь, народний артист України Вадим Крищенко, обрали найкращих із майже трьох десятків учасників. “Дуже важливо, — зазначив Вадим Дмитрович, — у наш непростий час проводити подібні заходи, оскільки вони підтримують студентську обдаровану молодь, захоплюючи її розвивати свої творчі здібності, поширювати українську поезію і пісню, що, беззаперечно, варте схвалення. Я залишився задоволеним виступами конкурсантів. Долучаймо наше юнацтво до мистецтва!”

Городищенські аматори сцени Галина Хоменко та Іван Саєнко виконують партії Одарки й Карася в опері “Запорожець за Дунаєм”

— *Такий проект народжується не за один рік?*

— Навіть не за одне десятиліття. Почав працювати над ним ще 1980-го, а планую завершити через два роки. З цією програмою вже виступав у Кам'янець-Подільському національному університеті ім. Івана Огієнка, місті Хотині, Чернівецькій та Львівській обласних філармоніях, а ще один благодійний концерт відбувся за сприяння Київської “Просвіти” в Національному музеї літератури України. До речі, виступ у Львові, за пропозицією директора місцевої філармонії Володимира Сивохопа, відбувся саме 21 березня — у день 333-річчя народження Йоганна Себастьяна Баха. А керівництво Національної філармонії України визначило датою концерту 11 квітня, що дивовижним чином збіглося з моїм днем народження.

Мета проекту — показати мультистилістичні обробки творів Баха. Кожен із представлених творів складається з 4-8 частин, і кожна частина має свій власний образний світ, жанр і традиції виконання. Щоб здійснити обробку, до кожної частини потрібно віднайти сучасний, але особливий стиль, який із нею органічно поєднується і водночас є неочікуваним.

— *У чому полягала особливість концерту в Національній філармонії України?*

— У Києві мені вдалося зіграти Сонату №1 та вибрані частини із трьох партит. Під час невеликої гастрольної поїздки Україною зі мною був лише Георгій Матвій (бандура), що правда, у Львові до нас долучився контрабасист Сергій Федорчук. А в київському концерті брала участь команда з п'ятих виконавців. Крім мене та бандуриста Г. Матвієва до проекту долучилися Назар Стець (контрабас), Сергій Хмельов (ударні) і Володимир Шпудейко (степ-танець). У столиці ми показали повну програму мультистилістичних обробок.

Ці обробки поєднують танцювальні жанри барокової сюїти XVII століття зі стилями сучасної популярної музики. Під час концерту глядачі можуть відчутти, як поважна “алеманда” миттєво перетворюється на “блюз” чи “босанову”, як вишуканий “гавот” береться витанцювати “гопака” чи “реггі”, а весела “куранта” створює таку несподівану пару з американським “рок-н-ролом”,

Михайло ТЕЛЮК,

доцент кафедри музикознавства та хорового мистецтва факультету культури і мистецтв Львівського національного університету ім. І. Франка, заслужений працівник освіти України

Є люди, особистості, котрі об'єднують та інтегрують націю. Ці загальновишні моральні авторитети своїм словом і ділом самовіддано працюють задля того, щоб у нашій спільноті панували мир та злагода, щоб народ наш, розмежований і багатостраждальний, став єдиним. Серед таких пристрасних будителів українства в українцях був і Андрій Миколайович Кушніренко — видатний хоровий диригент, самобутній композитор і фольклорист, талановитий педагог, знайний громадський діяч, який своєю невтомною працею зробив величезний внесок у скарбницю вітчизняної культури.

Уродженець Тернопільщини, він переїхав до Львова, де наприкінці 1950-х — на початку 1960-х років навчався у Львівському музично-педагогічному училищі імені Філарета Колесси, а згодом над-

Кирило СТЕЦЕНКО: «Проект «DRUM & BACH» — двері в майбутнє»

Відомий український скрипаль і композитор, голова Київського міського об'єднання ВУТ “Просвіта” Кирило Стеценко у свій ювілейний день народження презентував у Колонній залі ім. М. Лисенка Національної філармонії України проект “DRUM & BACH”. Про цей проект та про те, що йому передувало, наша розмова з паном Кирилом.

що навіть fuga вже сприймається, як “бугі-вугі”.

У концерті ми грали Сонату соль мінор та вибрані частини з трьох партит для скрипки соло. Загалом прозвучало 17 частин, з яких сім постали в нових аранжуваннях із такими назвами: “Втеча з пекла”, “Фугі-Вугі”, “Аллонова”, “Блюзанда”, “Роканта”, “Сарабанда в сингулярному просторі”.

У Києві мені пощастило доволі якісно й успішно презентувати свій задум. Але він поки що був оприлюднений лише частково і в основних ідеях.

У кожній з сюїт кількість частин була трохи скорочена. Це пов'язано з психологією публіки, а також вимогами адміністрації філармонії. Адже концерт має тривати до двох годин з антрактом. Але головні частини все ж прозвучали.

Можливо, доведеться і надалі скорочувати кількість частин,

аби мати можливість спілкуватися із залом, пояснювати сутність обробок, щоб слухачі були залучені до творчого процесу, аби зменшувати бар'єр між артистами й публікою. А публіка в Києві доброзичлива і ментально була готова до такого експериментального концерту. Мені це дуже сподобалося. І хоч за формою цей виступ був академічним, проте за змістом усі розуміли його незвичність. Цю програму можна показувати не лише у філармоніях, а й у нічних клубах, на стадіонах, джазових або рокових фестивалях. Вона не має меж щодо аудиторії. Моя мета — зацікавити молоді публіку і людей старшого віку, які живуть сучасним життям.

— *Над чим працюватимете далі?*

— Я офіційно презентував цей проект у столиці України і далі в мене є намір показувати його по всьому світові. Він має три фази свого розвитку. Спочатку пот-

рібно завершити першу, яка є суто музичною.

Отже, в Києві ми показали 17 частин, а 7 з них було оброблено. Кожне аранжування здійснювалося в іншому стилі. Тепер мені, як аранжувальнику і композитору, доведеться здійснити ще 10 обробок. Так завершиться перший етап створення продукту, який можна показувати на музичних фестивалях та імпрезах сучасного мистецтва — всюди у світі, де виявлять інтерес до цього проекту.

Потім зможу перейти до другого етапу з використанням сучасного балету (contemporary ballet), в арсеналі якого є не лише класичні, а й народні, сучасні та вуличні танці. В такий спосіб ми через хореографію посилюємо діалог сучасного глобального світу з бароковою культурою Європи XVII ст., зробимо його яскравішим та розмаїтішим. А на третьому етапі вживатимемо нові відеотехнології та модерні сценічні можливості оперних театрів.

— *А чому саме Бах?*

— Це видатний композитор, який у голові тримав Всесвіт, музичні традиції різних народів, душу кожної людини. Я люблю говорити про нього: “Другий після Бога”. Бах справді був геніальним не лише у плані якості музики, а й став феноменом плідності. Створив стільки досконалої музики, що аби її тільки переписати, то звичайному переписувачеві нот не вистачило б життя. Він був таким довершеним професіоналом, що йому не потрібно було робити навіть чернеток для своїх творів. Він стоїть на вершині найвищої гори у світі Музики.

На концерті я намагався не

загравати з публікою, не спрощувати Баха. Віднайшовши сутність певного твору, я прагнув лише посилити те, що резонує з духом і досвідом нашого часу.

— *Фіналом та окрасою вечора стало великоднє привітання Й. С. Бахові та всім глядачам від Дитячого фольклорного театру “Дай Боже!”.*

— Це був також і подарунок на мій день народження, який вмішував у себе славу і звеличення Баха, а також звеличення і славу Ісусові Христові. З пропозицією, аби виступив цей колектив, до мене звернулася його мистецька очільниця Ольга Мельник.

Спочатку думали, як це зробити, аби програма українського фольклорного колективу гармонійно сполучалася з творами Баха. А виявилось — все просто, адже концерт відбувався на третій день Великодня. Юні артисти віншували Баха, якому нещодавно виповнилося 333 роки, віншували з Великоднем усіх глядачів. В українську обрядову стихію, яку створив “Дай Боже!”, органічно вписався й бандурист Георгій Матвій.

Для мене був дуже важливим цей виступ дитячого колективу, адже діти — наше майбутнє. І свій проект мислю не як звіт про минуле. Значно важливіше показати перспективи і скрипкового мистецтва, і української культури у світі, а також зафіксувати зміни в стилі комунікації між людьми й націями. Проектом “DRUM & BACH” прагну відчинити двері у майбутнє.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото Володимира ОСИПЕНКА

Буковинська пісня галичанина

Минає 85 років від дня народження художнього керівника Буковинського ансамблю пісні і танцю, народного артиста України Андрія Кушніренка.

бав диригентсько-хоровий фах у Львівській консерваторії. Його вчителями були видатні музичні діячі: М. М. Антків, С. П. Людкевич, А. Й. Кос-Анатольський, А. В. Солтис, Р. А. Сімович, О. С. Теплицький, В. Л. Гошовський.

1962 року Андрія Кушніренка, котрому тоді не виповнилося й тридцяти років, призначають художнім керівником і головним диригентом Державного заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю України. Саме із цим відомим і самобутнім творчим колективом пов'язана вся подальша творча та життєва біографія митця. Адже тут він досяг найвищих своїх досягнень і здобутків, і саме під його орудою ансамбль став відомим за межами України, перетворившись на справжню скарбницю українського пісенно-хорового мистецтва. З великим успіхом

буковинці виступали в багатьох країнах світу — у Фінляндії, Італії, Румунії, Польщі, Чехословаччині.

Багата й різноманітна і композиторська спадщина митця. Його вокальні твори, окремі з яких уже давно сприймають як народні, звучать нині у концертних залах, на багатьох сценах, під час великих урочистостей, вони стали популярними серед шанувальників музичного мистецтва. Їх виконували і виконують Заслужена академічна капела “Думка”, чоловіча хорова капела України імені Левка Ревуцького, народні артисти України Д. Гнатюк, П. Ончул, Я. Солтис.

Пригадую далекий 1977 рік. Нас, учасників чоловічого хору Львівського музично-педагогічного училища, запросили на видійний пленум Спілки композиторів України, який відбувався у

Львівській філармонії. Власне, тоді я й познайомився з Андрієм Миколайовичем Кушніренком. Ми вперше і одразу “на біс” виконали його знамениту “Пісню про Буревісника”. Розчулений автор, а за ним і його вчитель Анатолій Кос-Анатольський та Георгій Майборода дружно “охрестили” нас “Буревісниками”. По хвилі паузи до вокалістів підійшов Андрій Кушніренко, обійняв мене і сказав, що, як ви-

пускник уславленого училища, й сам хотів би постояти в баритоновій групі хору.

Відтак вважаю символічним те, що відзначення 85-річчя композитора співпадає із таким же ювілеєм нещодавно спочилого Блаженнішого Любомира Гузара. Десь там на небесах вони разом творять янгольський хор, що дякує і прославляє Господа, вони моляться за нас, за наш народ та нашу Україну.

Fata morgana (маревно) блакитних веж — епіграф до творчої спадщини автора «Прапороносців» та «Собору»

“Пригадуєте ту першу вражаючу фразу “Вершників”, той могутній, сповнений епічної сили заспів?.. Коли вийшли “Вершники”, в нашому студентському середовищі, між закоханих у літературу юних ентузіастів точилися дискусії навіть з приводу цих блакитних веж: чи існують вони насправді? Чи буває таке в степах? Чи, можливо, з’явилися вони лише в уяві письменника, в його натхненних поетичних видіннях?.. Цікавість природна, але куди важливішим було те, що, завдяки художникові, ці вежі з’явилися, увійшовши в наш духовно-естетичний світ, зробивши одразу багатшими нас, і, почувалось, відтепер вони будуть із нами завжди” (Олесь Гончар “Блакитні вежі Яновського”. Письменницькі роздуми. К., 1980, стор. 116-121).

“Найцікавішими для мене, думаю, були 50-ті й 60-ті роки... Я — цілими тижнями в степах, серед сонця, повертаючись засмаглий, як скіф; тоді Валя (дружина письменника. — В. А.) сідає за друкарську машинку — праця іде, як пісня!” (“Щоденники”, т. III, стор. 534).

Віталій АБЛІЦОВ

Рядки про загадкові степові блакитні вежі — поетичний епіграф до всієї літературної спадщини Олесь Гончара.

Крізь цей, створений феноменально уявою Юрія Яновського — одного з найталановитіших прозаїків вітчизняної літератури ХХ століття, укріпий таємницею образ блакитних веж (і тільки через нього!), як через магічне збільшувальне скло, гадається, належить бачити й оцінювати і життєпис, і творчість автора трилогії “Прапороносці”, романів “Собор”, “Людина і зброя”, “Тронка”, “Твоя зоря”.

Перед Юрієм Яновським у світ літератури Олесь Гончар вводили Василь Стефаник і Михайло Коцюбинський — зрозуміло, не вони особисто, а їхня творчість, визнана європейською письменницькою елітою.

Але не тільки у колі передусім цих класиків вітчизняної словесності та їхніх послідовників належить розглядати творчий і політичний портрет Олесь Гончара. Сьогодні потрібні ширші й географічні, й літературні виднокола, щоб осягнути значущість постаті письменника, його ролі в історії української літератури.

Тим більше, що, ведучи мову про Олесь Гончара, маємо відійти від традиційних біографістичних канонів — насамперед бачити перед собою не лише його неординарну особистість, а передусім його трагічну добу й покоління. Ось чому час — *теж визначальний герой* наших нотаток. Це те безпощадне у своїй правдивості дзеркало на дорожжя життя, про яке говорив французький письменник Стендаль (1783—1842) у романі “Червоне й чорне” (1830), визначивши двокольорність сучасної йому доби (революції і реакції, червоного гвардійського мундира та чорної сутани священника...).

Масштабність постаті дозволяє вважати Олесь Гончара повноправним представником сучасного йому і літературного, і суспільного покоління. Обов’язково маймо на увазі, що письменнику випало жити не у вільному демократичному світі, а в суспільстві, де діячам культури провідниками тоталітарного режиму було відведене місце “гвинтиків” бездумного партійно-державного ідеологічно-пропагандистського механізму.

Більшість сучасних Олесь Гончару подій знайшли своє оригінальне художнє й публіцистичне відображення у його літературній творчості, але ще більше його роздумів, сумнівів, передбачень сконцентровано у щоденника письменника, що опубліковані вже у незалежній Україні (2002—2008).

Це унікальний випадок у вітчизняній літературі — маємо і багатий творчий спадок літератора: повісті, романи й оповідання-новели; і його широкердну сповідь, викладену у 140 зошитках та блокнотах. Сотні сторінок потаємних думок, народжених швидше за все спрагою правди, а також самотністю митця з серцем, відкритим для всього світу. У вечірніх нотатках (чомусь думається, що саме на схилі дня письменник сідав за робочий стіл у затишному кабінеті і фіксував, фіксував...) знаходимо імена багатьох колег (і однодумців, і опонентів) по творчості не тільки України, а й Європи, Америки, Азії, Австралії; імена філософів, митців, поетів, музикантів від античних часів до нинішніх.

Друзі його студентських часів захоплювалися пристрастю юнака до читання —

харківські бібліотеки: публічна імені Короленка та університетська — були місцями, де його можна було завжди знайти.

— *Війна застала мене в бібліотеці. Обіславши стосами книг та конспектів, я готувався того дня до чергового іспиту, — згадував письменник (“Розповідають майстри”, К., 1979, розділ “Як створювалися “Прапороносці”).*

Олесь Гончар був енциклопедично освіченим діячем культури. У ньому ніколи не згасав невтолимий інтерес до інтелектуального життя України, Європи та світу.

“Олесь Гончар, і на батьківщині, і в інших країнах, здобув заслуженої популярності, його твори перекладені на понад 40 мов світу й видані у кількості понад 17 мільйонів примірників. Письменник володів унікальною здатністю відтворити у своїй творчості добро, правду і красу. Ніхто з сучасних українських письменників не зробив стільки для свого народу, скільки це вдалося Олесь Гончару”, — це довірливий переклад уривка з листа-представлення письменника на Нобелівську премію з літератури 1989 року, надісланого очільнику Нобелівського комітету з літератури Шведської академії Ларсу Гілленштайну професором Ла Саль університету (США) Леонідом Рудницьким.

Так сталося, що життю і творчості прозаїка й поета Олесь Гончара присвячено десятки томів вітчизняних літературознавчих досліджень, а от всебічного вивчення його інтелектуальної спадщини, зокрема, реакції зарубіжних однодумців та опонентів на творчість письменника, гадається, досі не досягнуто.

Особливо це стало зрозуміло після виходу у світ “Щоденників” Олесь Гончара — у вітчизняній літературі поставити поряд нічого (може, ще колись щось відкриється — таке трапляється в історії літератури, але сьогодні немає нічого в епістолярному жанрі, гідного нашої непростой й драматичної доби).

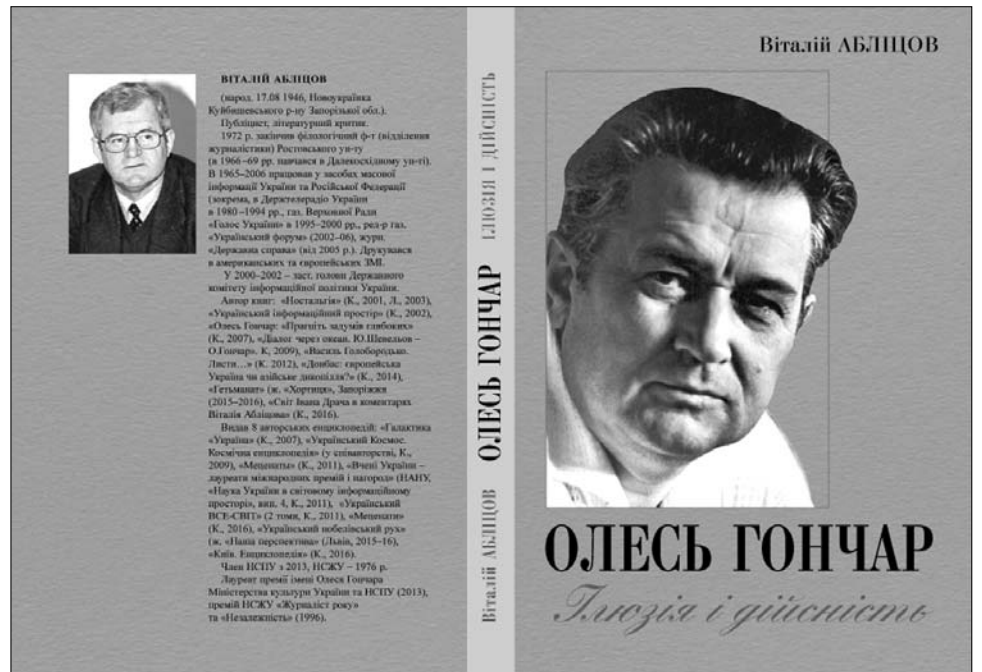
В один час з Олесь Гончарем діяли у вітчизняній літературі Михайло Стельмах, Леонід Первомайський, Василь Земляк, інші класики української прози, але поки що невідомо, чи вони залишили свої послання майбутнім поколінням. Якщо залишили, то нас чекають у майбутньому цікаві відкриття, якщо ті послання правдиві.

Антагоністи закидали й закидають Олесь Гончару, що, мовляв, він належав до провладної касти, але якщо це й так, то саме дякуючи письменникові, маємо змогу побачити тоталітарний режим в Україні зсередини, порівняти радянську дійсність із життям демократичного світу (в майбутньому обов’язково будуть написані томи, присвячені історії ХХ століття; “Щоденники” Олесь Гончара посядуть у них солідне місце). Невипадково потрапили до щоденників наступні рядки, датовані 70-ми роками ХХ століття:

— Декотрих колег питає: чи ведеш щоденник? Хтось дає ухильну відповідь, а хто каже відверто: “Бюнь. Адже такий час... Де гарантія, що не прийдуть з обшуком?”

Уже два десятки років минуло після смерті Сталіна, а “такий час” тривав, страх ще жив у людях, привиди кремлівських опричників ще блукали світом, шукаючи своїх жертв.

Кошмари трагічного минулого створили моторошну суспільну атмосферу, яка впливає й на наше нинішнє життя (можливо, багато хто не задумується над цим),

гальмуючи відродження української державності.

І це стосується не лише літератури. Наприклад, деякі вітчизняні дослідники занадто несміливо відкривають заборонені не так і давно періоди української минушнини. Але боятися історії означає не мати майбутнього.

Це боліло Олесеві Гончару найбільше — він мав унікальну здатність відчувати реальність й талановито відображати її в художніх творах (на жаль, у період до 1991 року письменник вимушено йшов на компроміси, про що пізніше широкердно жалкував). Та все ж він мав повне право запозичувати до своїх творів епіграф Стендалю до його роману “Червоне й чорне” — “Правда, гірка правда”.

* В Олесеві Гончареві жив і поет, і прозаїк.

І тому є підстави твердити, що основні його повісті й романи від “Прапороносців” до “Тронки” та “Далеких вогнищ” — це об’єднані стрижневою художньою ідеєю новели (до речі, якщо відкрити сторінки історії світової літератури, то першими романами в ній були саме цикли новел).

Вітаючи молодшого колегу з виходом роману “Тронка”, Максим Рильський так і зауважив — “роман у новелі” (“Про Олесь Гончара”, К., 1978, лист “Читаю і радію”, 2 березня 1963 року, стор. 123).

Олесь Гончар своїм талантом й оригінальністю близький видатним письменникам світу від Г. Маркса до А. Чехова, а якщо говорити про вітчизняних новелістів, то — від В. Стефаника та М. Коцюбинського, Г. Косинки та В. Підмогильного до Григора Тютюнника.

Назвавши Григорія Косинку та Валер’яна Підмогильного, треба додати до них прозаїків Миколу Хвильового, Юрія Яновського та інших письменників, котрі стали жертвами сталінського терору проти національної творчої інтелігенції та переслідують у трагічні 30-ті та 40-ві роки ХХ століття.

Коли накопилася післявоєнна каральна хвиля, вже масово не розстрілювали, але й не дозволяли писати правду, змушуючи письменників шукати вихід лише в компромісах із собою.

Письменницький пленум 1947 року, ініційований однодумцем Сталіна — Кагановичем (відраджений тоді Кремлем до Києва на місце очільника комуністичної партії України), вкотре роз’єднав творчу інтелігенцію на два табори, представники яких звинувачували один одного в усіх смертних гріхах й у такий варварський спосіб переконуючи Москву у своїй відданості.

Поет Микола Бажан огульно критикував свого друга Юрія Яновського, звинувачуючи його в “українському буржуазному націоналізмі” (традиційний московський вирок, котрий використовувався кремлівською пропагандою аж до 1991 року — відродження України як незалежної держави). М. Бажана засудила навіть рідна мати, сказавши синові, що ніколи не пробачить йому цей гріх.

П’ять днів тривав той вересневий пленум спілки письменників України 1947 року. Півгодини свого виступу Лазар Каганович присвятив Юрію Яновському, котрий тоді виніс на суд читачів роман “Жива вода”:

— Это не “живая вода”, а “мертвая”.

Молодий, недосвідчений Олесь Гончар теж приєднався до критики старшого покоління — тих, хто уник сталінських репресій 30-х років, про що все життя калявся, як свідчать сторінки його щоденників.

Виступ Кагановича тривав дві з половиною години.

Вірш М. Рильського “Я син країни Рад” трактувався непрошеним “московським гостем” як прославлення Центральної Ради Української Народної Республіки (!).

1954 року Ю. Яновський помер і спочатку був похований на Байковому кладовищі осторонь від почесних місць. Але коли Микита Хрущов, прибувши до Києва, захотів відвідати могилу письменника, за ніч видатного прозаїка перепоховали на центральній алеї.

До 1953 року в Києві постійно відбувалися наради та пленуми, на яких піддавалися безпідставній критиці класики вітчизняної літератури.

Під постійним тиском тоталітарного режиму перебувала вся творча інтелігенція України, що не змогла усунути ні хрущовська “відлига”, ні навіть лібералізація радянського життя, впроваджувана під час горбачовської “перебудови” у другій половині 80-х років.

Одвічна імперська політика Москви закономірно призвела до того, що вчорашній країни-союзники по боротьбі з фашизмом відразу по війні стали її опонентами — розпочалася “холодна війна” (до речі, цей термін походить ще з XIV століття, а повернув його у сучасну суспільну свідомість відомий англійський письменник Джордж Орвелл (1903—1950)).

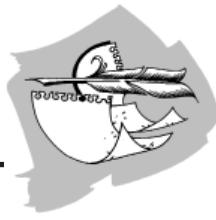
Літературний журнал “Сучасність” (заснований і видавався тривалий час за кордоном, в Україні — з 1992 року) 1980 року поширив інформацію, яка одними читачами сприймалася серйозно, а більшістю як гіркий гумор.

Відомий англійський симпатик України письменник й історик Тімоті Гартон Еш (хоч як дивно, але, здається, в сучасній Україні маловідомий) нібито запропонував “План Свіфта”: зміст його у тому, щоб європейській країні, яку знаходяться між Німеччиною та Росією (Латвія, Литва, Естонія та Україна (очевидно ж, і Польща) помінялися місцями з Німеччиною, яка начебто прагне зближення з Росією.

Мовляв, країни від Латвії до Польщі та України тоді стануть справді європейськими. По-різному оцінимо цей фантастичний план, але він ще раз наголошує на тому, як складно знайти взаєморозуміння між народами.

Наблизити людей — прихильників різних ідеологій, ще важче.

А ще складніше створити атмосферу суспільної злагоди, особливо ж дружній діалог між літературними поколіннями.

Табірна Україна Національні міні-республіки

Щоб осягнути багатобічну діяльність Гординського в роки його перебування у Німеччині — спершу у французькій, а невдовзі в американській зонах окупації, необхідно збагнути, що являли собою табори переміщених осіб, яким був у них культурний клімат.

Крім нечисленної кількості людей, котрі мешкали на приватних квартирах, як С. Гординський у Фрайбурзі, основна маса українців жила в таборах. Між ними існував тісний зв'язок: і ті, й ті перебували на обліку та забезпеченні альянської адміністрації й УНРРА (допорогової міжнародної організації, мета якої полягала в репатріації переміщених осіб на їхні батьківщини), отримували звітні розмаїту допомогу. Наприкінці 1946 року на території Німеччини й Австрії налічувалося 493 табори, з них у американській зоні Німеччини — 143, у британській — 194, у французькій — 36 та 120 таборів на території Австрії. У французькій зоні, де з сім'єю

Богдан Горинь. Святослав Гординський на тлі доби. Книга друга

У 2017 р. шанувальники української літератури й мистецтва мали можливість ознайомитися з есе-колажем Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби” (Книга перша. Видавництво “Ярославів Вал”). Навесні 2018 р. у цьому ж видавництві побачить світ друга книга “Святослав Гординський на тлі доби” (з алфавітним покажчиком 1100 імен). У книзі висвітлено життя і творчість феноменальної особистості української культури (письменника, перекладача, літературознавця, мистця, мистецтвознавця, організатора культурного життя) Святослава Гординського після його вимушеної еміграції у березні 1944 р. до Німеччини, а 1947 р. до США. Автор докладно описує тло, на якому вимальовується постать одного з найвидатніших подвижників української культури у другій пол. ХХ ст. Увазі читачів пропонуємо розділ “Табірна Україна” (скорочено).

землі, в чужомовному кліматі була створена Табірна Україна, в якій на повну силу запульсувало життя в усій його розмаїтості. За словами Уласа Самчука “була на цій “Плянети” “держава бездержавних”.

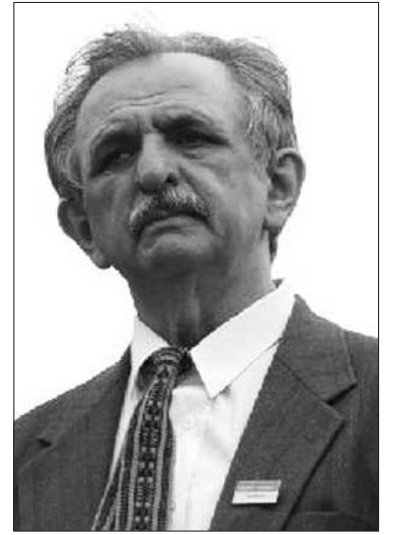
Завершення примусової репатріації та рішення асамблеї ООН від лютого 1946 р. звільнили українців від страху, підняли дух, сповнили оптимізмом їхні серця. Замість нарікань і розмов про страхіття репатріації точи-

Це два різні, протилежні світи двох різних протилежних політичних систем: демократії й тоталітаризму.

Табірна Україна, як і інші національні спільноти в Західній Німеччині, була населена людьми чоловічої й жіночої статі різного віку — від пенсіонерів до дітей. Тут все відбувалося, як і має відбуватися в невеликій демократичній державі. Справляли весілля, народжували дітей, хрестили в церквах. Про це свідчить наведена

лікдень, Різдво, національні й державні свята, проводилися з'їзди, конференції, засновувалися нові середні й вищі навчальні заклади. Обласні центри підтримували контакти з малими поселеннями, передавали їм досвід. Спільно займалися тим, чим не могли займатися в умовах совєтської імперії — при неможливості будувати Велику, будували Малу Україну. То була Мала Україна за кількістю населення, але то була Україна, дух якої сягав вершин.

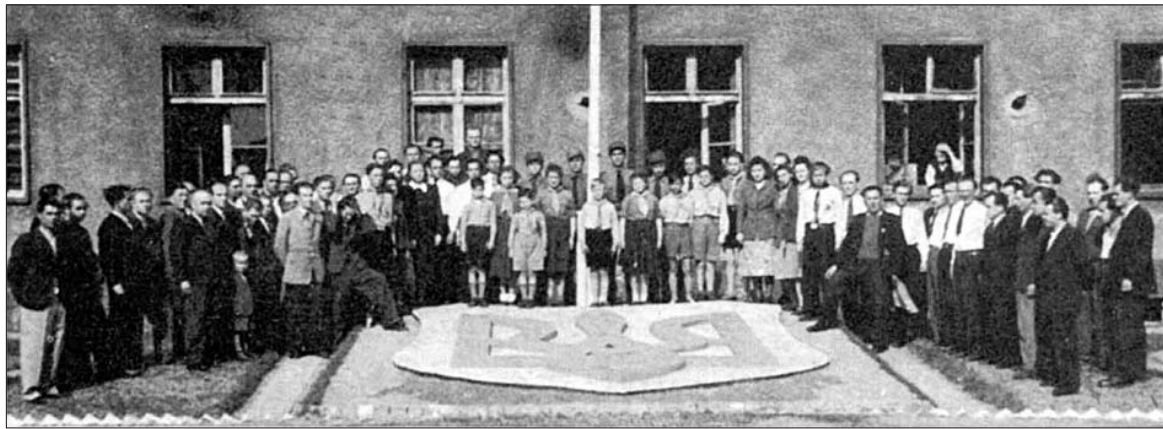
При розбіжності поглядів прихильників різних політичних угруповань, боротьбі за першість, за впливи — непорозуміння й конфлікти неминучі. Як в усіх людських спільнотах, мала місце конкуренція, боротьба за владу, за контроль над великими й малими поселеннями. Отже, тривало життя в усій повноті й моментами — в усій його неприглядності, як ворожнеча й боротьба тодішніх непримирених сил — бандерівців і мельників, націоналістів і соціалістів, демократів і авторитаристів. Намагання Уласа Самчука своїми публікаціями опам'ятати ворогуючі сили, закликати їх до спільної праці й спільної боротьби з головним ворогом — російським імперіалізмом, на жаль, не дали ре-

Богдан Горинь

(“Орлик”), Байройт (Леопольд-Казерне); у британській зоні в Ганновері та Гайденау; у французькій зоні в Штутгарті; в Австрії — у Зальцбурзі¹. Умовною столицею Табірної України був Мюнхен — столиця Баварії.

Українці в поселеннях Ді-Пі проявили неймовірну активність. “Починалося з налагоджування побутових умовин руками власних майстрів, в розбитих військових касарнях, у колишніх робітничих таборах чи оселях еміграційне громадянство доказувало подиву гідного, перебудовуючи стайні на людські житла. Табори перебували до непізнання завдяки зусиллям й енергії таборян. У блоках великі кімнати, відсутність туалетів, погані санітарні умови. Дві або три родини на одну невелику кімнату, а в залах — десятки. По немалих зусиллях вдалося домогтися того, що непридатні до життя приміщення, зокрема після репатріантів, які, виїжджаючи, все нищили, — набирали людського вигляду. В колективних

Українці табору Брауншвайг біля трибуна

перебував Гординський, була порівняно невелика кількість українців, і мистець не мав змоги на повну силу розгорнути свою організаційну й творчу діяльність, відчувати пульс українського життя в таборах, розміщених в американській зоні окупації Німеччини, куди він невдовзі переїхав.

Засновуючи табори, окупаційна влада й УНРРА поставили собі за мету в одному таборі змішувати людей різних національностей. Але згодом табірна адміністрація змушена була визнати органічну потребу національних спільнот творити власне національне середовище з власними традиціями, культурою, мовою, релігією й почала заселяти табори за національним принципом.

У результаті протестів і вимог українці, поляки, литовці, євреї виборили право жити окремо. У 493-х таборах перебувало: 33693 естонців, 137000 латишів, 75000 литовців, 206871 українців, 491916 поляків, 44728 вихідців з Югославії, 193201 євреїв.

Мережу таборів переміщених осіб з населенням 1401450 осіб¹ (разом у Німеччині й Австрії, 1946 р.) письменник Улас Самчук назвав “Плянетою Ді-Пі”. На цій “плянети” утворилися національні спільноти — своєрідні міні-держави українців, литовців, поляків, естонців, латишів та інших. Українці на “Плянети Ді-Пі” перебували компактною громадою в 125 таборах² і лише невелика частина — у приватних помешканнях, прив'язаних за обліком до найближчих од їхнього проживання таборів. Завдяки самовідданій праці українців, їхньому патріотизму, державницьким устремлінням, дотриманням національних і релігійних традицій — на чужій

лися жваві діалоги про політику, культуру, релігію, літературу, мистецтво, побут, про минуле, сучасне й майбутнє України.

Спалахом енергії й ентузіазму українців стали 1946—1947 рр., під час яких Табірна Україна досягла найвищого рівня в організації громадського, культурного, освітнього, релігійного й господарського життя. При Центральному представництві української еміграції (ЦПУЕ) створено Правовий відділ головної управи (керівник д-р Багранівський, згодом — д-р Степан Витвицький), на який покладено обов'язки боронити людські та національні права української еміграції³.

Умови заснування українцями на “Плянети Ді-Пі” прообразу національної республіки — Табірної України кардинально відрізнялися від умов, у яких довелось перебувати українцям у таборах ГУЛАГу.

В. Маруняком порівняльна характеристика. Якщо в 1946 р. діти до 5 років становили 6,2% всього українського населення таборів, то у 1948 р. — 15, 2 %⁴. Тільки в британській зоні Німеччини з червня 1945 по грудень 1947 народилося в таборах 3609 українських дітей. З січня 1948 по березень 1948 народилося 1154 дітей, пересічно на місяць — 385 дітей⁵. У Міттенвальді впродовж 1947 р. народилося 84 дітей (померло 23 особи).

Юнаки та юнки вчилися у школах, гімназіях. Здібніші вступали в інститути чи університети. Дорослі чоловіки й жінки різного фаху займалися своєю працею, науковці, політики, письменники, мистці, музиканти, актори — своєю. Створювалися громадські, політичні, літературні, мистецькі, релігійні, наукові, освітні організації та установи, відкривалися церкви, відзначалися Ве-

Хлоп'ята на дитячому фестивалі 2 липня 1947 року виконують народний танець “Аркан”

зультату, як і намагання УНРади об'єднати всі політичні сили задля боротьби за Українську демократичну державу, за побудову Самостійної України.

Охоплюючи загальну картину українського життя на “Плянети Ді-Пі”, Улас Самчук констатує: “Отже, в мініатюрі це історія і це фокус Україна Іредента Петлюрівської концепції — Народня республіка, демократія, лібералізм... Останній відхід останньої демократії Європи Сходу, втиснений у цю щілину Європи Заходу”⁶.

Табірна Україна умовно була структурована на області й райони. Великі українські поселення були в обласних центрах і містах, невеликі — на провінції, в невеликих містах і селах. Найбільші українські поселення (від 2000 до 5000 осіб) містилися в американській зоні у Регенсбурзі (Гангофер-Зідлонг), Мюнхені (Карлсфельд, Варнер-Казерне), Авсбурзі (Соме-Казерне), Міттенвальді (Єгер-Казерне), Ашаффенбурзі, Берхтесгадені

помешканнях появлялися доволі затишні родинні “кімнати” зі стінами з коців. Таборовики почали закладати школи, церкви, театри, робітні й мастерні, прочитали руїни, направили ogrівання, водопроводи, електричний струм.

Далі буде.

¹ Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині й Австрії по Другій світовій війні. — Т. I. — Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Беля, 1985. — С. 83.

² Там само. — С. 101.

³ Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині й Австрії по Другій світовій війні. — Т. I. — Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Беля, 1985. — С. 130

⁴ Там само. — С. 121.

⁵ Там само. — С. 121—122.

⁶ Самчук У. Плянета Ді-Пі. — Вінніпег: Видання Товариства “Волинь”, 1979. — С. 9.

⁷ Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1976. — Т. 8. — С. 3120.

Учителі Мирослав Котис і Євген Маланюк (сидять у центрі) з учнями гімназії

“Імовірнішою здається суто естетична несумісність поетів: Некрасов відійшов від тієї романтичної традиції, яка приваблювала Шевченка — читача”.

Шевченковому Щоденнику — 160 років

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО, доктор історичних наук, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Продовжуємо проект, присвячений 160-й річниці ведення Шевченковим Щоденника. Розпочавши його у червні 1857 р., Тарас Григорович вів записи протягом січня—травня 1858 р., а в липні подарував Щоденник М. М. Лазаревському.

Цього місяця історик-шевченкознавець Володимир Мельниченко коментує поетові нотатки від 11, 12 і 13 квітня 1858 р., в яких згадано більше десяти петербурзьких друзів і приятелів Шевченка.

лася такою ж “миленькою”, як півтора десятиліття тому. Мовляв, “непрочный пол!”. Але, зустрівши 1 квітня тридцятичотирирічну М. С. Кржисевич, з якою бачився ще до заслання, записує: “Едва заметно постарела. На удивление прочная землячка”, а 6 травня знову занотує про неї: “...Она нас встретила резвая, весёлая, молодая, как и десять лет назад”.

Забегал к Семену, выпил рюмку водки...

Гулак-Артемівський Семен Степанович (1813—1873) — український композитор і оперний співак (баритон), автор першої української опери “Запорожець за Дунаєм” (1863). Шевченко познайомився з ним восени 1838 р. у Петербурзі, й відтоді їх пов’язували дружні стосунки.

Після повернення в Петербург поет багато часу проводив зі співаком, принаймні Семен згадується на петербурзьких сторінках Щоденника понад 30 разів. Отже, Шевченко у друзів і приятелів випивав, як правило, не чашку чаю, а “чарку горілки”. Коли ж і чай траплявся, то гість, як згадував М. І. Костомаров, “наливав таку кількість рому, що всякий інший, здавалося, не встояв би на ногах”. Є підтвердження цій петербурзькій звичці Шевченка й у спогадах К. Ф. Юнге: “Тільки дивиться не ром з чаєм, а чай з ромом”, — говорила я, сміючись, коли ставила перед ним гранований графинчик”.

Втім, у сім’ї Толстих або у С. С. Гулака-Артемівського поет був у безпеці. Та в інших випадках, скажімо, з давнім поетовим знайомим І. Л. Дзюбиним чи П. А. Круневичем (польський політичний засланець, лікар, який у Петербурзі лікував Шевченка), як свідчать записи у Щоденнику, було складніше:

“...Пообедал с Дзюбиным... не совсем умеренно...” (4 квітня); “...Я под предлогом болезни не поехал на лукулловский обед... Снепривычки можно сурьезно захворать” (5 квітня); “Вечером зашел к Кроневицу (П. А. Круневичу. — В. М.)...” (8 квітня). У результаті наступного дня лише одна фраза: “Квитался за неумеренный ужин...” Очевидно, що цей українокороткий запис у Щоденнику був уособленням не лише втраченого поетом дня, про який йому не було чого доброго записати, а й узагалі всієї петербурзької драми з “обідами” та “вечерями”.

Характерно, що у М. С. Шепкіна в Москві за частих дружніх зустрічей, званих обідів і знайомств у Шевченка жодного разу не траплялося надмірної випивки, нездорового застілля, не було через це жодної безсонної ночі чи пропашного дня, як це неодноразово траплялося в Нижньому Новгороді та в Петербурзі.

Михайло Семенович оберіг би!

...пошёл к Корбе обедать.

Корбе Іван Михайлович (1800—1868) — генерал-майор у відставці. Шевченко познайомився з ним у Петербурзі під час навчання в Академії мистецтв (не пізніше 1840 р.). І. М. Корбе служив тоді у Військовому міністерстві по інтендантській частині й належав до кола Тарновських, Є. П. Гребінки, братів Кукольників та інших спільних знайомих. У 1844—1847 рр. Шевченко зустрічався з І. М. Корбе в Україні — у Києві, а також у його маєтку в селі Вейсбахівці, де збирався Я. де Бальмен, В. О. Закревський, М. А. Маркевич та ін. У 1852 р. через казанську комісаріатську комісію, яку очолював І. М. Корбе,

С. С. Гулак-Артемівський переслав у Новопетровське укріплення гроші, котрі нібито був винен Шевченкові за акварельний портрет. У листі до С. С. Гулака-Артемівського від 1 липня 1852 р. Шевченко просив передати І. М. Корбе подяку за його участь у “добрій справі”.

...у Белозерского...

Білозерський Василь Михайлович (1825—1899) — український громадський і літературний діяч, журналіст і педагог. Закінчив у 1845 р. Університет св. Володимира в Києві. Один із організаторів Кирило-Мефодіївського братства. Заарештований 1847 р., був відправлений під наглядом на службу в Олонецьку губернію. У середині 1850-х рр. повернувся до Петербурга.

У 1861—1862 рр. В. М. Білозерський редагував журнал “Основа”, в якому було надруковано багато Шевченкових поезій. Саме В. М. Білозерський підготував для журналу першу публікацію поетового Що-

дівся з Шевченком у Петербурзі 28 березня 1858 р. (Див. Шевченківська енциклопедія. Т. 5. К., 2015. С. 715—717).

...что Некрасов... стихотворец аляповатый.

Радянський літературознавець І. Я. Айзеншток (1900—1980) висловив думку, що йшлося не взагалі про творчість М. О. Некрасова, а лише про його конкретну поему “Тишина”, опубліковану у вересневій книзі “Современника”. В ній, особливо в четвертій главі, прозвучало славослів’я Олександрові ІІ — поет писав про народ, який, “стекаясь к алтарю”,

*Хвалу всевышнему возносит
И благодущному царю.*

Академік А. М. Лобода (1871—1931) допускав, що в оцінці Шевченка відобразився вплив С. Т. Аксакова та П. О. Куліша, котрі не любили М. О. Некрасова. Сучасний літературознавець М. Й. Назаренко вважає, що “імовірнішою здається суто естетична несумісність поетів: Некрасов відійшов від тієї романтичної традиції, яка приваблювала Шевченка — читача”.

12 квітня

Снег, слякоть, мерзость; невзирая на все это, *отправились* мы, т. е. я, Семен и М. Лазаревский, в Академию *смотреть выставку*. Во избежание простуды *завернули* к

Смурову, выпили по рюмке джину и проглотили по десятку устриц.

С выставки пошли мы на званый обед к графине [Астасье] [Ивановне], данный ею своим близким многочисленным приятелям по случаю моего возвращения. За обедом граф [Федор] [Петрович] сказал коротенькое слово в честь милостивого царя. А в честь моего невольного долготерпения сказал почти либеральное слово Николай Дмитриевич Старов. Потом Щербина и в заключение сама графиня [Астасья] [Ивановна]. Мне было и приятно, и вместе неловко. Я не чаял себе такой великой чести. Для меня это было совершенно ново. Семен заметил, что за столом все были бледны, тощи и зеленые, кроме несчастного изгнанника, т. е. меня. Забавный контраст.

После обеда повез меня Сошальский к землячке М. С. Гжесевич, а часу в первом к Борелю. А от Бореля к Адольфине, где я его и оставил.

...отправились... в Академию смотреть выставку.

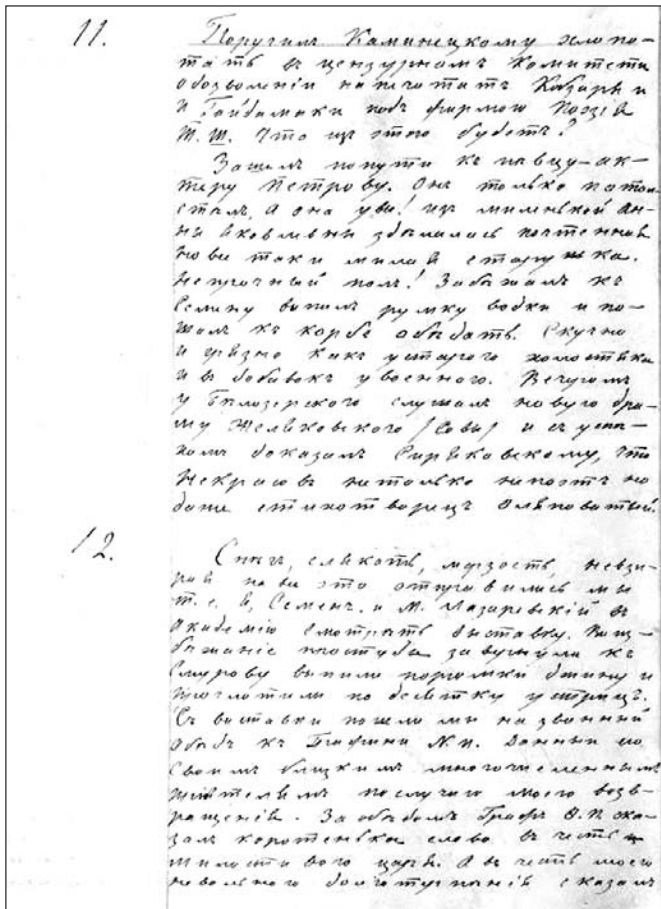
У той час в Академії мистецтв була розгорнута виставка робіт її академіків і учнів. Шевченко вже побував на ній 6 квітня, тобто напередодні відкриття, занотувавши, що “пейзажі переважно перед іншими видами живопису мені впали в очі”. Тарас Григорович приходив сюди 24 та 25 квітня і цього дня написав у листі до С. Т. Аксакова: “...Виставка слухалась в Академії художеств, которой я так давно не видел и которая для меня теперь самое светлое, самое высокое наслаждение. Какие пейзажи, просто чудо!.. Виставка немногочисленна (було виставлено 245 творів. — В. М.), но прекрасна, а в особенности пейзажи, очаровательные пейзажи!”.

...завернули к Смурову...

Йшлося про Сергія Герасимовича Смурова — власника гастрономічної крамниці з рестораном на Великій Морській вулиці, що користувався популярністю серед заможної публіки.

...выпили по рюмке джину и проглотили по десятку устриц.

Між іншим, і горілку, перегнану з ялівцевими ягодами, і делікатесний стіл із уст-

Автограф Шевченкових записів у Щоденнику від 11, 12 і 13 квітня 1858 р.

денника. Про нього залишилися теплі й високі Шевченкові слова: “От ще щира християнська душа”.

...слушал новую драму Желяковского (Совы)...

Йшлося про драму “Зорський” польського поета і перекладача Е.-В. Желіговського (псевдонім — Сова), на читання якої у В. М. Білозерського запросив Шевченка сам автор. Використану Е.-В. Желіговським у цій драмі білоруську пісню “Посаджу коло хатини” Шевченко переклав українською мовою (“Подражаніє Едуарду Сові”).

*Посажу коло хатини
На воспомин дружині
Гялбунку і грушеньку,
На воспомин едині!*

... доказал Сераковскому...

Сераковський Зигмунт (1826—1863) — діяч польського національно-визвольного руху, військовик, журналіст. Уперше зу-

11 квітня

Поручил Каменецкому хлопотать в цензурном комитете о дозволении напечатать “Кобзаря” и “Гайдамаки” под фирмою “Поэзия Т. Ш.”. Что из этого будет?

Зашел по пути к *певицу-актеру Петрову*. Он только потолстел, а она, увуй! из *миленькой Анны Яковлевны* сделалась печенная, но все-таки *милая старушка*. Непрочный пол! *Забегал к Семену, выпил рюмку водки и пошел к Корбе обедать*. Скучно и грязно, как у старого холостяка, и вдобавок у военного. Вечером у *Белозерского* слушал *новую драму Желяковского (Совы)* и с успехом доказал *Сераковскому*, что Некрасов не только не поэт, но даже *стихотворец аляповатый*.

Поручил Каменецкому хлопотать в цензурном комитете...

Каменецкий Данило Семенович (бл. 1832—1880) — український фольклорист і етнограф, управитель друкарні П. О. Куліша в Петербурзі. Шевченко познайомився з ним на початку квітня 1858 р. За дорученням Шевченка Д. С. Каменецкий якраз у квітні 1858 р. з’ясував у Петербурзькому цензурному комітеті можливість нового видання творів поета.

...под фирмою “Поэзия Т. Ш.”.

Тарас Григорович представив у процесі цензурного провадження рукопис “Поэзия Т. Г. Шевченка. Том первый”, але 28 листопада 1859 р. йому дозволили видати лише збірку раніше друкованих творів, що вийшла в світ 1860 р. під назвою “Кобзар”.

...к певицу-актеру Петрову.

Петров Йосип Опанасович (1806—1878) — український і російський оперний співак (бас), педагог. У 1830—1878 рр. співав на сцені Петербурзького оперного театру, був першим виконавцем партій Сусанина і Руслана в операх М. І. Глинки. Поет познайомився зі співаком ще в 1840 р., а потоваришував після повернення з заслання, любив і цінував як актора. У Щоденнику є запис: “*Петров в роли Сусанина по-прежнему хорош...*” (17 квітня).

...из миленькой Анны Яковлевны...

Петрова Ганна Яківна (дівооче прізвище — Воробйова; 1817—1901), дружина Й. О. Петрова, відома оперна співачка (контральто) 1830—1840-х рр. Шевченко познайомився з нею ще до заслання.

...сделалась... милая старушка.

Г. Я. Петровій було тоді трохи більше 40 років, і вона була молодшою від поета. Втім, йому було достатньо для емоційного судження лише того, що жінка не залиши-

риць Тарас Григорович смакував у Петербурзі ще до заслання. Принаймні 2 липня 1857 р. він занотував у Щоденнику спогад про те, як у 1841 р. малював портрет (не зберігся) аристократа, ротмістра В. П. Апрелева, за який гонорару так і не отримав. Зате той приніс із собою непогану закуску та випивку, що складалася “из 200 устриц, четверти холодной телятины, 6 бутылок портю и 1 бут. джину. Все это съедалось и выпивалось в продолжение сеанса самым дружеским образом”.

Що значить здорова та ненаситна молодість!

...к графине Н[астасьи] И[вановне]... граф Ф[едор] П[етрович]...

Толстая Анастасія (Настасія) Іванівна (1817—1889) — дружина Ф. П. Толстого. Толстой Федір Петрович (1783—1873) — російський медальєр, скульптор і живописець, у 1828—1859 рр. — віцепрезидент, а з 1859 р. — товариш президента Академії мистецтв. Починаючи з 1855 р. подружжя клопоталося про звільнення Шевченка із заслання.

...слово в честь милостивого царя.

Той рідкісний випадок, коли Шевченко не допустив навіть у Щоденнику не лише засудження ненависного йому царя, а й найменшої іронії на його адресу.

...сказал... слово Николай Дмитриевич Старов.

М. Д. Старов (1823—1877) — педагог, у 1850-ті рр. — викладач історії та російської словесності в 1-му кадетському корпусі й, водночас, учитель дочки Федора та Анастасії Толстих Катерини (пізніше, за чоловіком, — Юнге). “Ліберальне слово” М. Д. Старова Шевченко переписав до Щоденника 17 квітня 1858 р. У ньому, зокрема, зазначалося, що “нещастя Шевченка закінчилось, а разом з тим знищено одну з кричущих несправедливостей”. М. Д. Старов також наголошував, що Шевченко “своїми стражданнями підтримував те святе вірування, що справжню моральну природу людини не в силах придушити ніякі обставини!..”

Потом Щербина...

Щербина Микола Федорович (1821—1869) — російський поет. Шевченко знав його твори ще в Петербурзі, в заслання цікавився творчістю поета.

М. Ф. Щербина разом із родиною Толстих сприяв визволенню Шевченка із заслання. Невдовзі після приїзду поета в Петербург, 5 квітня 1858 р. А. І. Толстая записує про зустріч з Шевченком. Наступного дня поети вперше зустрілися у Толстих. Шевченко записав у Щоденнику: “...Лично познакомился с поэтом Щербиною”.

Мне было и приятно, и вместе неловко.

Це те, про що писав Шевченко ще 30 березня: “Боюся, як би мені не зробитися модною фігурою в Пітері”. Адже Тараса Григоровича, бувало, хвалили не за творчість, а “в честь... довготерпіння...”

Для меня это было совершенно ново.

Певно, що ці поетові слова стосувалися саме петербурзького “званого обіду” в сім’ї Толстих. Адже 25 березня, на свято Благовіщення, тобто менше ніж за три тижні, справді перший “званий обід” на столичному рівні влаштував Шевченко в Москві його друг М. О. Максимович.

...повез меня Сошальский...

Достатніх відомостей про нього немає. Можна лише припустити, що це хтось із багатих земляків Шевченка, можливо К. Г. або Є. Г. Розаліон-Сошальський із Куп’янська Харківської губернії.

...к землячке М. С. Кржисевич...

Ішлося про Кржисевич Марію Степа-

Тарас Шевченко. Портрет М. С. Кржисевич. 1858 р.

нівну (дівооче прізвище Задорожня; 1824—1905) — небогу поміщика Г. С. Тарновського. Ще в листі до нього від 26 березня 1842 р. Шевченко писав: “Я чув, що в вас є молоденькі дівчата. Не давайте їм, будьте ласкаві, і не показуйте мої “Гайдамаки”, бо там є багато такого, що аж самому сором. Нехай трошки подождуть, я їм пришлю “Черницю Мар’яну”, к Великодно думаю надрюковать. Це вже буде не возмутительное”. Одна з тих дівчат і була вісімнадцятирічна Марія. Припускають, що поет познайомився з нею 1843 р. у Качанівці. О. С. Афанасьєв-Чужбинський згадував, що в лютому 1846 р. у Ніжині Шевченко відвідав М. С. Кржисевич, яка, за словами мемуариста, була тоді відомою красунею в Україні й “дурила всім голови”. Між іншим, нею захоплювався російський композитор М. І. Глінка, який протягом 1842—1856 рр. листувався з М. С. Кржисевич і подарував їй низку своїх творів з автографами.

Шевченко написав портрет М. С. Кржисевич, подарував їй офорт “Притча про виноградаря”, неодноразово згадував на петербурзьких сторінках Щоденника (1 квітня, 6, 13, 16 травня 1858 р.).

...к Борелю.

Ішлося про фешенебельний ресторан на Великій Морській вулиці, відомий у Петербурзі за ім’ям його власника.

...от Бореля к Адольфине...

Ішлося про специфічний заклад, подібний до того, який тримала мадам Гільде у Нижньому Новгороді. Тарас Григорович одного разу (1 січня 1858 р.) назвав його “храмом Пріапа”. У давньогрецькій міфології Пріап — син Діоніса і Афродіти, бог садів і виноградників, плодючості та дітородіння, покровитель плотських насолод, а римляни вважали Пріапа ще й покровителем повій, звідників і гуляк.

Про відвідання Адольфіни поет записав і 16 травня, між іншим у той вечір, коли в Петербурзі був М. С. Щепкін: “... С Сошальским и Семеном в восторге заехали ужинать к Борелю и погасили свои восторги у Адольфины. Цинизм!” А наступного ранку: “Из приюта Адольфины в 7 часов утра отправился к М[ихайлу] С[еменовичу]...”

Певно, що Адольфіна була Шевченкові відомою з 1840-х рр. Щоб переконатися в цьому, до-

сить прочитати дві фрази з його листа до М. М. Лазаревського з Орської фортеці від 20 грудня 1847 р.: “Поклонитесь гарненько од мене Дзюбину, як побачите... Нагадайте йому про Ізлера і ротягаї, про Адольфінку й прочіі дива”. Тож Адольфіна тоді була значно молодшою й, мабуть, милішою, але бізнес її процвітав і через десять років із лишком. Щодо Ізлера, то це власник відомого ресторану в Петербурзі.

Сталося так, що Шевченкові записи про Гільде й Адольфіну зовсім не знайшли відображення, скажімо, в знаменитому літопису П. В. Жура “Труди і дні Кобзаря”, що складає останній том Повного зібрання творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах. А в Алфавітному покажчику імен до 5-го тому цього видання, в якому опубліковано Щоденник, Адольфіна відсутня, тоді як Гільде згадується, як і у поета, шість разів, але без будь-якого коментаря.

На мій погляд, із такою практикою необхідно, нарешті, покінчити. Тарас Григорович нікого, зокрема його майбутніх біографів і коментаторів, не уповноважував самочинно вилучати названі ним імена та прізвища чи замовчувати інформацію про них. Більше того, він не має найменшої потреби в охоронцях його морального обличчя. Ще відомий український літературознавець О. І. Білецький (1884—1961) точно виснував, що в подібних епізодах у Щоденнику Шевченко “не сповідається і не кається”. Тож справжні шанувальники Шевченка потребують істинно наукових і точних коментарів до кожного рядка його Щоденника і мають на це право.

13 квітня

От Н. Д. Старова поехали мы с Семеном к М. В. Остроградскому. Великий математик принял меня с распростертыми объятиями как земляка и как надолго отлучившегося куда-то своего семьянина. Спасыби йому. Остроградский с семейством едет на лето в Малороссию. Пригласил бы, гово-

рит, и Семена с собою, но боится, что в Полтавской губернии сала не хватит на його продовольствие.

Обедал у Семена, вечер провел у графини Н[астасьи] И[вановны]. Слушал стихотворения Юлии Жадовской. Жалкая, бедная девушка!

...поехали мы... к М. В. Остроградскому.

Остроградський Михайло Васильович (1801—1862) — математик, один із засновників петербурзької математичної школи, академік Петербурзької (з 1830 р.) і кількох іноземних академій. Народився в Полтавській губернії, підтримував тісні зв’язки зі своїми земляками. Шевченко познайомився з ним під час навчання в Академії мистецтв, про що свідчить згадка про М. В. Остроградського у повісті “Художник”: “Я лично и хорошо знал гениального математика нашего Остроградского...” С. С. Гулак-Артемовський, із яким приятелював М. В. Остроградський, сприяв відновленню і зміцненню цього знайомства після повернення Шевченка до Петербурга. М. В. Остроградський згадувався в запису від 1 травня: “...Прошли к Остроградскому с намерением там и пообедать...” (він мешкав на Васильєвському острові, на початку 7-ї лінії). Збереглася записка М. В. Остроградського з запрошенням Шевченка на обід, яка точно не датована: “Приходите сьгодні обідати”.

Остроградский с семейством едет на лето в Малороссию.

Академік виростав у сільському оточенні, володів українською мовою, знав народний побут і звичаї, шоліта відвідував рідні місця.

...сала не хватит на его продовольствие.

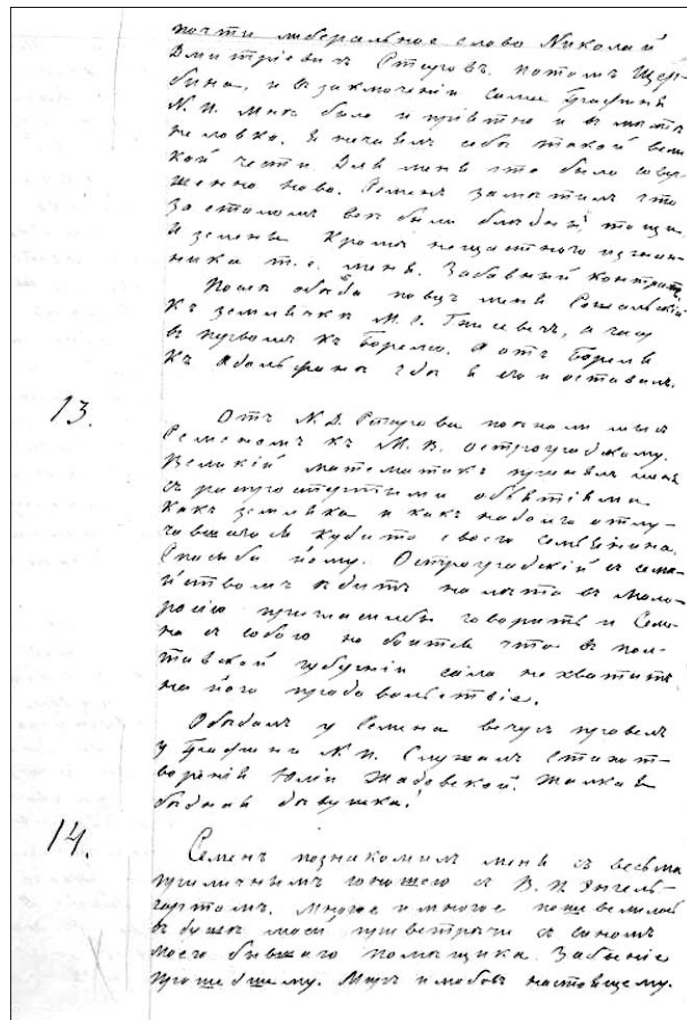
Жарт М. В. Остроградського нагадує про те, що й Тарас Григорович любив український національний продукт. Наприклад, у травні 1859 р. він написав В. В. Тарновському (молодшому), який щойно приїхав із України в Петербург, мабуть, найкоротший свій лист, відправлений, очевидно, з кимось із приятелів: “Вручителю сего вручите сало. Т. Шевченко”. Наприкінці того ж року поет просив брата Варфоломія Григоровича вислати йому до Петербурга смаженої ковбаси: “Та якби до ковбас та ще й сала добавить, то воно б дуже добре було!” М. М. Білозерський згадував, як земляки з Борзенщини прислали Шевченкові сала й наливки. Може, саме про цей випадок писав діловод Академії мистецтв О. О. Благовещенський: “Якось він одержав із рідних місць малоросійське сало і з цього приводу влаштував дружню вечірку”.

Шевченкові друзі також шанували сало. Скажімо, в архіві знайшовся лист М. О. Максимовича до дружини Марії Василівни з Москви в Україну на Михайлову гору, написаний у листопаді 1858 р.: “Питаеш, моя голубко, якого мені гостинця прислати сюди? А вже ж сала, доброго такого, якого тільки добути можна!” (Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф. 32, № 6, арк. 2 зв.).

От уже справжні, ширі й шедрі українці!

Слушал стихотворения Юлии Жадовской.

Жадовська Юлія Валеріанівна (1824—1883) — російська поетеса, друкувалась у столичній пресі. На час зустрічі з Шевченком видала поетичну збірку та роман “Осторонь од великого світу”. Повне зібрання її творів вийшло у світ аж після смерті авторки — 1885—1886 рр. у Петербурзі. Ю. В. Жадовська була калікою від природи (народилася без лівої руки). Шевченко не висловив свого ставлення до віршів Ю. В. Жадовської, але співчутливо поставився до неї.

Автограф Шевченкових записів у Щоденнику від 11, 12 і 13 квітня 1858 р.

Подружжя

Інеса АТАМАНЧУК,
м. Запоріжжя

Мені здається, що я вже кілька років їду з ними на возі. На тому самому, що з поліптиху “Брилі”. Де згори — замріяні голови, числом дев’ять, а знизу босі ноги, що торкаються теплого дорожнього пілу. “Брилі” котяться, поєднуючи дев’ять своїх фрагментів беззупинністю руху, доцентровістю кола, сонячно-гарячим кольором.

Іде візок, напівколом над ним рухається сонце, десь поруч котиться курай...

Хто бачив немирівські “Брилі”, забути не може. А бачили їх Енергодар та Маріуполь, Миколаїв та Нова Каховка, Кропивницький та Бердянськ — туди доїхали зі Львова філософські полотна Володимира Немири та по-земному тепла кераміка і скульптура його дружини Катерини Немири.

Проект “Єднання. Схід-Захід”, що пройшов містами українського центру та сходу, майже збігся із задумом перехресних виставок запорізьких художників у Львові та львівських — у Запоріжжі. Обговорюючи ідею у Запорізькому обласному музеї, ми назвали їх “Вітер зі сходу” та “Вітер із заходу”.

Вітер із заходу прилетів першим.

Він зібрав біля роздмуханого вогнища українства дітей та вчителів, художників та літераторів, поціновувачів доброго слова та якісного малярства. Виставки супроводжували майстер-класи у художніх школах та студіях, літературні зустрічі у бібліотеках.

Катерина Немира — письменниця, автор, як вона каже, “жмутку” “Кольорових оповідань” та автобіографічного роману “Іногда”. У кожному місті лишався яскравий слід — коло зачарованих її яскравим літературним талантом. А Володимир Немира спілкувався з художниками, архітекторами, дарував свої найкращі роботи до колекцій музеїв.

Подорожі відбирали сили та надавали нової енергії, творчість не переривалася.

Катерина Немира написала і чекає з друку — а з нею всі, з ким спілкувалася на майстер-класах, — нову книжку, посібник з викладання художньої освіти. Чекають діти, які пам’ятають потіск її маленької мішної руки: “Митець має бути сильним, колего. Якщо вам трапився педагог, який щось знає, — тягніть з нього усе, що можете”.

За цей час Володимир Немира створив нову колекцію — “Неологізми”, лаконічну та емну за змістом збірку монотипій. Її вперше показали у Меморіальному музеї О. Кульчицької у Львові, де мистецтвознавець та арт-критик Олена Кіс-Федорук відзначила “логіку та образність” нових робіт.

І колекція знов мандрує Україною. Торік улітку львів’ян приймало Запоріжжя. Окрасою оновленої експозиції стала картина “Ярило” — золотава алегорична композиція, вогненний шлях коліснички бога Сонця. В тій триденній подорожі до Запоріжжя було багато сонця: воно сяяло над Хортицею, сліпило на березі Дніпра, де ми постояли неподалік похованого під водою порога Ненаситця. “Залиш мене тут, Катерино, я хочу тут працювати”, — напівжартома-напівсерйозно попрохав жінку художник, зачарований стихією мистецтва Дніпра...

Володимир та Катерина Немири у Запоріжжі, літо 2017 р.

І новонароджені графічні “Неологізми”, і класичний живопис Володимира Немири можна було побачити цьогоріч у київському Будинку художників перед Великоднем — на жаль, лише тиждень.

На відкриття приїхали друзі художнього та літературного київського кола. Кобзар Тарас Силенко заповнив музикою зали, оживив козацькою автентикою немирівську “Хортицю”, “Мамая”, “Дерево життя”... На питання, чи не втомився він співати, відповів: “Я ще не встиг проспівати все, що бачу”, — і знову взявся за бандуру...

Назви робіт Володимира Немири мають відлуння літературної творчості Катерини: “Блакитний місяць”, “Шурхіт”, “Невід”, “Колівалася флейта”, “Спостереження”, “Час”, “За огорожею”, “Апостоли”... Біля кожної картини під першою емоцією проступає другий, третій зміст, назва потребує пояснень, які не втомлюєшшя шукати і знаходити...

Після емоційного відкриття питаю автора *про взаємодію у творчому та сімейному тандемі і чую:*

— Так, слова, які Катерина мені говорить, і навіть ті, що не говорять, — надихають. Ось, наприклад, я малюю оцей... чайник. Коли я його малюю, я не тільки хочу відчутти — хто з цього чайника чай пив? Які люди вели розмови, який мали настрій? Не тільки своє бачу: от, сидимо, п’ємо запашний чай... Я в нього вливаю спогади дня, що минув, фарби зустрічі, приємності спілкування. І раптом поруч голос Катерини. І я вже цей чайник зовсім іншим бачу. Він уже поєднується з нашим домом, із рідною землею, з людьми, рушниками, співом пташок, із дорогою сюди, з літературою, з Кобо Абе, колядками, коломийками... Я бачу Дніпро, Каховку, сходи біля Палацу культури, де ми стояли, дерево над водою, берег біля порогів, силует дівчини, що везла нас до Тернівки... Очі Каті, молоді художниці з Нової Каховки... Тоді вже це не кришку чайника я бачу, а купол тієї церкви, що ви хочете реставрувати, рятувати, щоб вона жила. Дивись на чайник, а бачиш те, що у тебе в совісті, в душі, у думках, що в пам’яті живе — все проявляється. І починає оживати. Отак пишу свої картини. Хоч би що малював — воно іде, іде, рухається,

живе. Воно само на полотні вилітає. Рукою водить енергія космічна, з якою я товаришую, з якою живу, спілкуюсь. Саме з того виміру, в якому я є.

— *Надхнення чекаєте?*

— Я не чекаю. Воно мене тисне: роби! Весь досвід мій — технічний, композиційний — він уже прийшов. Як композитори, пишучи музику, знають гармонію і контрапункт, як поети знають ямби та хорей, так я все своє знаю. Я тільки передаю стан свій, свої почуття. Та й Катерина на мою творчість впливає.

Катерина Немира — дієва й пристрасна натура, її втручання в несправедливий хід життя завжди м’яке та сильне водночас.

У Новій Каховці півтора року тому її засмутила дошка на будівлі одного з осередків освіти та туризму, пририта на оздоблення будинку. Місто, освячене роботами бойчукіста Григорія Довженка, дуже їй сподобалось. А тут така прикрість. Вона зайшла до закладу, поговорила: “Я їм кажу, що цвяшок знайду, перебийте дошку на вільне місце, приберіть з ліпнини — не розуміють, у чому проблема. Треба, щоб їм з Міністерства освіти пояснили, мабуть, що так не можна”.

Сподіваюсь, що до вказівок з Міністерства справа не дійшла, але недавно побачила, що дошку перевисили, надіслала Катерині фото, мали радість.

Можливо, занадто серйозно звучить, але родина Немирів відчуває себе відповідальною за Україну.

“Я 16 років прожила в Америці, і один пан мені якось сказав: хай галичани [тобто поляки] беруть собі той Львів, а ми Велику Україну нікому не віддамо. Я сказала: ще чого! Я ляжу на Велику землю, обійму і буду кричати, що все моє і нікому й шматочка не віддам”, — розповідала Катерина Немира на зустрічі з читачами у Новій Каховці. З Америки родина художників повернулася 2008 року.

— *Ви довго бачили Україну здаля, якою Ви зблизька, зсередини її відчуваєте?* — питаю у Володимира Немири.

— Україна завжди однакова. Не треба сумувати, просити звернути на неї увагу. Є Україна, і мова є. І нічого ні ворогам, ні злодіям, ні корупціонерам різним не вдасться зробити з Україною. Так, тяжкі зараз часи, скрутні обставини. Та вона є, Україна. Це згусток такої енергії, без якої світ не буде триматись, рухатись уперед...

Дорогами Віталія Мовчана

У Муніципальній галереї мистецтв Деснянського району столиці працює виставка заслуженого художника України Віталія Мовчана “Дорога до себе”, на якій митець представив картини останніх років і живописні полотна, створені за часів своєї молодості.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Віталій Мовчан народився у селі Дмитрівка, що на Чернігівщині. Закінчив Київський художній інститут (майстерня станкової графіки). Починаючи з 1977 року, бере активну участь у всеукраїнських і міжнародних виставках. Його картини відрізняються свіжістю погляду на навколишній світ, багатством барв, оригінальністю. Такими є роботи, експоновані свого часу на виставках “Естам-82”, “Мальовнича Україна” (1983—1985), “Земля і люди” (1984) та інших.

Його творчий доробок представлений у музеях Києва, Донецька, Чернігова, інших міст України, а також приватних колекціях США, Франції, Японії, Австралії, Німеччини, Ізраїлю. 2005 року під час святкування 125-річного ювілею рідної школи у Дмитрівці влаштував персональну виставку. Тоді особливий інтерес у глядачів викликали пейзажі та натюрморти.

Художник вважає, що сила мистецтва криється в духовній спрямованості митця. Саме нею він здійснює своє призначення, своє духовне покликання у цьому світі, втім, як і кожна справжня людина. Власний творчий принцип митець висловив так: “Суть національного вважаю не в зовнішній атрибутиці, а у внутрішньому відчутті душі народу... У своїй творчості звертаюся і до авангардного мистецтва, і до народності, і до класики. А наша міфологія цікавить мене дедалі більше...”

Художник полюбає пленери, які дають можливість доторкнутися до природи, відчутти її неповторне дихання. Натуру майстер пензля вважає божественною. Її недостатньо просто скопіювати, а потрібно пропустити через свої душу, серце. Лише тоді вона дасть помітний результат у творчості.

Дочки митця пішли батьковим шляхом. Яна найбільш вправна у натюрмортах, а в творчості Оксани переважають асбтракціонізм і філософські мотиви. Життя склалося так, що вже двадцять років Яна і Оксана мешкають у Канаді. Однак вони не поривають зв’язків із рідною землею. Кілька років тому Оксана представила виставку своїх робіт в одній із приватних галерей Києва.

До виставки “Дорога до себе” художник готувався протягом чотирьох років. А її ідейним натхненником став Валерій Франчук.

На відкриття виставки завітало багато друзів митця, серед яких — відомі художники Валентин Сергєєв, Михайло Горловий, Микола Соколов та інші. Серед представлених робіт привертають увагу етюдів, створених під час пленерів, милують око пейзажі, намальовані поблизу Псла, добірка робіт є даниною жіночій красі, на інших полотнах зображені Софійський собор і Києво-Печерська лавра, у досить незвичній манері виконаний портрет Олеса Бердника та друзів художника.

Муніципальна галерея мистецтв Деснянського району, яка презентувала виставку “Дорога до себе”, єдиний заклад такого типу в столиці. У галереї двічі на місяць відкриваються нові виставки. Свої твори представляють знамітці і ті, хто лише починає свій творчий шлях. Зокрема невдовзі шанувальники мистецтва зможуть відвідати персональні виставки народної художниці України Оксани Одайник, викладача Київського університету ім. Бориса Грінченка Ярослава Білика, Миколи Шевчука з Тербовлі. Також заплановані виставка “Україна — Китай” та дитяча виставка, яка стане творчим звітом шкіл мистецтв Деснянського району.

Любов і голуби, або Мачківські з Прибузької

У Хмельницькому живе і працює чудове подружжя Мачківських, які є взірцем для багатьох людей.

Микола Антонович Мачківський — відомий письменник і журналіст, член НСПУ і НСЖУ. Протягом усього життя займається просвітницькою діяльністю, у своїх статтях і книгах утверджує значимість української мови. Він — один із засновників Товариства української мови, лауреат багатьох премій, зокрема й міжнародної — імені Івана Кошелівця. Своєю увагою і підтримкою він відкриває Хмельниччині літературні нові імена. Його талант і людяність у гармонії з красою та іскристою енергією дружини Марічки створюють світлу ауру для рідного міста. По суті, Мачківські є його оберегом і гордістю.

Свою велику вдячність цим добрим і щирим людям я висловлюю у маленькому прозовому творі.

Лідія ЯЦКОВА,
педагог, письменник, композитор,
Хмельниччина

Дивлячись на цього чоловіка, який давно вже розміняв восьмий десяток, досі не перестаю дивуватись: звідки береться та іскриста доброта, порядність і людяність? Народившись у воєнні часи розрухи і бідувань, пройшов голодні і холодні роки дитинства і юності. На своїх плечах ніс увесь тягар домашніх турбот, і навчався, і працював.

Як же так? Хто “жив і купався в маслі”, в того серйозне обличчя, суворий погляд, завжди незадоволеної — життям, кимось, чимось!.. А він? Обличчя світле, усміхнене, і таке добродійно-сонячне. Знову запитую в себе: чому так?

Може, частинку співзвучного імені освічує чудодійним промінням сам Святий Миколай, даючи йому чарівний посох — перо правди і мудрості? В чому сховано солодко-терпкуватий присмак притягання до цієї людини, до її чистого і ліричного слова? Може, в тій маленькій пшеничній зернинці, яку він наповнює своєю животворною енергією і дарує як основу життя для іншої живої енергії? Так, саме для цих вірних, небесно-ніжних птахів, чия вірність описана чи не в усьому світі — голубів! Та й він сам, як голуб, тому, мож-

ливо, так їх розуміє, дбає про них, щоразу несучи повні пригорщі зерна їм — голубочкам-голубам. І своїй вірній дружині-голубці він щораз воркує: не забудь купити пшенички. Та хіба ж вона забуде? Це — на першому місці.

Чи холодно на вулиці, чи тепло, маленький похід до голубів є ковтком цілющого бальзаму, сили світла і любові. Хтось милується такою картиною (і подумки заздрить), хтось дивується (ще витратити гроші на пшеницю!), хтось усміхається (я б так хотів, але немає часу), а розуміє тільки вона, його половинка, бо вона — як подруга-голубонька.

Цікаво, що б сказали на своїй мові ці птахи про свого добродія? Думаю, що вони чують людей серцем, і їхнє воркотливе співання — це і є вияв пташиної вдячності.

Чомусь пригадалися голуби високо в небі, він шукає її. (Хто не знає: щоби голуб завжди повертався додому, йому потрібна голубка, бо вони живуть парами і один без одного не існують!) Побачив — і кинувся назустріч. Це є вершиною взаємозв'язку пари.

Добре, що наша пара воркує про доброту, щирість і чуйність.

Неправда, що настали часи тільки комп'ютерів і роботів. Часи гарні, бо є ще люди, голуби і любов!

Олександра КОНДРАТОВИЧ

Якось навесні ми з колегою вийшли зі школи. Сіре небо, точніше, одна суцільна свинцева хмара без просвітку, ніби пресою, причавила землю. Усе в сірій барві. Ми поволі бредемо. Тягуча розмова ні про що, така ж сіра, як і все довкола.

Раптом нас випереджує мала доймовочка в зеленавому пальтечку-курточці й підбігає до розкішного куща форзиції, яка, незважаючи ні на що, довірливо розквітла під вікном сусідньої школи.

— Матусю, дивись! — вигукнула дівчатко. — Дивися, матусю: золотий дощик уже все позолотив!

Манюня обходила кущик то з одного, то з іншого боку, плескала в долоньки, то нахилилася, то відхилилася голівку і все щебетала, щебетала... І такі не втрималась: — Мамцю, можна я обережно зірву оту маленьку гілочку з однією квіткою?

— Не можна, доню.
— Бо воно їй болітиме?
— Болітиме.
— То я не буду.

Дівчинка якось запитливо-розуміюче глянула на свою молоді матусю й заховала, аби не спокуситися, ручки за спину. Потім поворушила губенятами, надаючи своєму милому личкові вираз невинного янголятка. Та знову не стрималась і промовила:

— Але ж у тебе сьогодні день народження. Я хотіла подарувати тобі тільки одну маленьку гілочку. Золотий дощик не образиться? Ти потерпиш, правда, дощику? — звернулось дівчаточко до рослини.

Юна мати, у якої помітно округлювався животинок, ніжно пригорнула доню до себе й змовницьки запропонувала:

Подарунок для матусі

Етюд

— А ти подаруй мені цілий кущик!

— Як? — не зрозуміла дівчинка.

— А отак: підійди до нього й скажи: “Золотий дощику, я дарую тебе моїй матусі на день народження. Побажаймо їй здоров'я і добра!”

— Мамочко, але ж рослинку не можна рвати — ти сама казала: їй буде боляче!

— Ми й не будемо! Просто приходитимемо сюди на прогулянку й милуватимемося її красою.

— Ой як добре! — сплеснуло рученятами дівча. — Золотий дощик буде довго-довго цвісти. — А влітку, як припече сонечко, я приходитиму сюди зі своїм чарівним відеречком і поливатиму.

— Дуже добре, — в тон донечці відповіла ненька. — Всі здивлятимуться на його квіти й усміхатимуться. Та ми нікому не зізнаємось, що це твій (!) такий розкішний дарунок для мами.

Вони загадково усміхнулись одна одній. А ми мимоволі замилювались цим чарівним родинним танделом.

— От вам і сюжет: маленька жар-птиця і золотий дощик, — неквапом і з якоюсь мрійливою задумовою мовила моя співрозмовниця. — Ви звернули увагу, як юна мама вирішила питання збереження природи? Немає нічого відокремленого, все взаємопов'язане. І будь-яка рана, заподіяна комусь одному, болить усім, як їхня власна.

— Філософія щонайвищого гатунку, — погоджуюсь я.

— Зауважте і те, яка на диво мудра ця молода жінка, — чомусь

на шепіт перейшла моя супутниця, ніби боячись розполохати ту осяйну ауру, що її створили двоє рідних людей. — Вона піклувалася не лише про виховання доньки, що поруч, а може, і найбільше, про того, кого викохує під серцем. Мені видається, що її вустами та вчинками керувала якась вища мудрість, — знову зашпилила колега, намагаючись виговоритися до кінця. — Бо хто такі українці? Романтики, що все навколо себе одухотворяють! От поміркуйте: орлики, півники, косарики, братики, грицики...

— Так, то все квіти, рослини, — примудряюся нарешті і я мовити слово. — Хоча щодо назв цього не скажеш.

— От-от, квіти. І ми те знаємо. А перелічить їх ось так іноземцеві — і він миттю зарахує їх до живих істот — птахів і дітей, яких ми щиро любимо й так пестливо поймаємо. Або той же казково прекрасний кущик... Форзиція — це одне. А золотий дощик — то вже зовсім інше. Це — цілий світ краси і добра!

Раптом ми помічаємо, що небо саме по собі почало вивисуватись. І густа мжичка, виявляється, не така вже й уїдлива. Може, і в ній закодована якась недоступна нам, нині сущим, мудрість? Хтозна. “Не бува в природи кепської погоди”, — несподівано приходить на думку і мимохить пригадуються обов'язки, які чекають на кожну з нас. Ми розходимося. Але мала поетка зі своєю лагідною і мудрою матусею не раз навідує мою пам'ять та сипле просто в серце пелюстки золотого дощику.

На все свій час

Валентина СЕМЕНЯК,
НСПУ, м. Тернопіль

Дуже часто старші люди, підсумовуючи розмову, ніби між іншим кажуть: “На все свій час”. Ця фраза звучить скрізь і всюди. І тільки нещодавно вона почулася мені не такою, як завжди. Подумалось: “А який він, отой свій час?”

Час як такий, зрозуміло, космічна величина, проте на Сході кажуть ще інакше, глибінніше: “Час — це Бог, не розтрачуєте його намарно”. Коротко і зрозуміло. Якраз це визначення асоціюється зі всеохопністю і водночас безмежністю, більше того — з неодосяжністю. Насправді ж дешифрація цього часу належить і нам з вами, адже ми його мікроскопічна часточка. Неймовірно, але факт. Однак “свій час” — поняття набагато стисліше і проникливіше. Все, що нас оточує, також має... свій час. Візьмімо для прикладу природу, зокрема пори року. Весна, літо, зима, осінь — все має свій час. Життя людини також: народження, дитинство, юність, зрілість, старість, перехід із земного в іншу форму життя. На все відведений свій час. Навіть небесні світила його мають. Уявімо на хвилику, що б могло бути, якби сонце не захотіло вранці сходити над світом, а увечері — заходити? Тоді б порушився природний цикл і все (катастрофічне руйнування) відбулося б за невітним принципом “доміно”. Це треба просто прийняти, усвідомити і зрозуміти. Недарма ж хтось колись сказав: “Жили наші діди —

не знали бід, стали жить онуки — набралися муки”. А все тому, що порушувався принцип “вчасності” і космічного порядку замість сталого поняття “на все свій час” вкралося інше — хоч гірше, аби інше. Але де гарантія, що те інше буде на часі, що воно буде вчасним і нічого не порушить? От скажімо, останнім часом багато балачок за нейроінтерфейс (заміник смартфонів, який має допомогти людям обмінюватися думками). Подумалось: а що, наші люди вже настільки готові до телепатії? Мене це насторожує. Бо, враховуючи ментально-емоційний рівень всього людства (мова про всіх, незалежно від національності), так не довго і до дільки в зуби. Вже була колись цивілізація із загадковою назвою Атлантида — спілкувались телепатично, навіть літали з допомогою думки. І де вони зараз? До чого тут це? Нейроінтерфейси не на часі. Треба спочатку відпрацювати Живе спілкування. Чим більше заглиблюємось у нанотехнології, тим далі віддаляємось від самих себе. А з цим у нас уже прірва. 100 років самотності (майже за Габріелем Маркесом) інтелектуального і духовного (перепрошу за тавтологію) — Духу на території, відведеній нам Богом. Щоб глибоко пізнати доколишній світ, спочатку треба пізнати самих себе. За часи радянщини ми не робили ані того, ані того. Тому й не треба дивуватись, що пізнаємо його згодом, але через біду, криваві війни, голодомори. І ще один важливий момент. Коли ми безкінечно згадуємо минуле — призначену життєву енергію для сьогоднішнього добровільно від-

даємо в минуле. Куди думка — туди й енергія. Коли ж мріємо про майбутнє — частково енергію посилаємо туди. Візьмімо собі на замітку: оскільки думка матеріальна, то куди її посил — туди й енергія. А що залишаємо собі для реалізації сьогодні?

Якось у лекційній аудиторії зібралось чимало слухачів. Індійський професор обвів усіх присутніх мудрим поглядом і запитав: “Підніміть, будь ласка, руки ті, хто у що мить думає про минуле”. Ручки підняла добра половина аудиторії. “О'кей, підніміть руки ті, хто зараз думає про майбутнє”, — знову попросив професор. Ручки підняла друга половина зали. “А чи є тут ті, хто тут і зараз, але думає про сьогоднішній день?”. Уявіть, жодної руки. “Ну, тоді мені нема з ким спілкуватись”, — сказав професор і залишив приміщення, так і не розпочавши лекцію. Своїм запитанням він показав нам, що ми були ще не готові прийняти інформацію, яку він хотів нам дати. Іншими словами — ще не настав “наш” час.

Біжимо, поспішаємо, не помічаємо доколишнього світу, який час від часу посилає нам важливі підказки через певні знаки. Відтак тотальна втома, незадоволення, роздратування, зрештою — розчарування і депресії. Зверніть увагу: навіть термін з'явився “синдром хронічної втоми”. В основі слова “хронічний” закладено інше слово грецького походження — хронос, що означає час, тобто щось таке, що незмінне і постійне. На дотик і на смак його не відчуті. Хоча... То що, не треба поспішати жити? Треба, але поспішати не поспішаючи, і тоді у вас буде на все свій час.

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Фільм режисера Олександра Березаня виробництва студії “Ганзафільм” — ще на шляху до глядача, прем’єру заплановано на 27 вересня 2018 року, але його вже чекають з величезним нетерпінням, оскільки він має шанси стати знаковим не лише як кінотвір, а й повернути українцям “Братів Гадюкіних” з їхнього багаторічного усамітнення на студії, де вони створювали музику для кінофільмів, а також, що дуже важливо, розповісти про улюблену та збережену львівську легенду про міських батярів, які жили під гаслом “Любити Львів, жінок і жарти”.

Довідка: “Брати Гадюкіни” — легендарний гурт, який цього року святкує 30-річчя. Музиканти з’явилися на зламі епох, 1988 року. Творчість цих розбишак зі Львова стала фундаментом, на якому почала розвиватися українська рок-музика. “Брати Гадюкіни” — це панк, блюз, реггі, фольк, рок-н-рол, галицький колорит, тотальний стьоб і запальний драйв, безліч концертів та фестивалів по всьому світу.

За час свого існування музиканти записали 5 студійних альбомів, 4 концертних альбоми та 2 збірки хітів, серед яких “Файне місто Тернопіль”, “Наркомани на горі”, “Було не любити”, “117 стаття”, “Звездочка моя”, “Дівчина з

Зустрічайте: Брати Гадюкіни в компанії «Шляхетних волоцюг»

Провісток величезної (хочеться вірити) кіноподії в Україні, а водночас і значна подія сама по собі, — прем’єра пісні і музичного кліпу “Тільки в Львові”, яку у фільмі “Шляхетні волоцюги” виконують музиканти знаменитого гурту “Брати Гадюкіни” (Ігор Мельничук, Павло Крахмальов, Михайло Лундін), відбулася 18 квітня у київському кінотеатрі “Жовтень”.

Коломиї”, “Жовті стрічки”, “Карпати” та інші.

2013 року “Брати Гадюкіни” вирішили повернутися. І видали альбом “Made in Ukraine”. У 2014–2015 роках гурт проїхався Україною з туром на підтримку нового альбому, долучившись до збору коштів на допомогу постраждалим у зоні АТО, переселенцям і пораненим. Цього року “Брати Гадюкіни” отримали спеціальну нагороду Національної музичної премії YUNA “За особливі досягнення”, володарями якої стають артисти, чий вплив на українську музику значущий і незаперечний.

На прес-конференцію разом з творцями фільму прийшов голова Держкіно Пилип Ілленко (другий зліва)

Нині музиканти активно концертують і готуються до презентації наступного альбому, який матиме назву “Сміх і гріх”.

Сама пісня — “Тільки в Львові”, — найвідоміша серед львів’ян і є ледь не народною. Вірші написав єврейсько-польський пісняр зі Львова Емануель Шлехтер, а музику — голівудський композитор Генрік Варс. У фільмі її виконують “Брати Гадюкіни”, які зняли-ся у “Шляхетних волоцюгах” у багатьох епізодах і навіть стали окремою гілкою кінооповідки, вони ж зробили й нове аранжування знаменитої пісні. А першими виконавцями славнозвісного шлягера були найвідоміші львівські батярі Щепко і Тонько (Казимір Вайда і Генрік Фогельфенгер), які стали живими легендами у 30-ті роки ХХ сто-

ліття, їх ще знали як радіоведучих і акторів.

На прес-конференції, яка відбулася після перегляду, режисер Олександр Березань розповів, що коли вперше прочитав сценарій, відчув його величезну енергетику. Сценарій створено за мотивами польської стрічки “Волоцюги”, але не повторює її. Історія про юну львівську дівчину, яку взяли під свою опіку львівські батярі, відбувається на тлі завжди прекрасного Львова, у супроводі музики і львівського гумору.

Голова Держкіно Пилип Ілленко зазначив, що “Шляхетні волоцюги” — це комедія, а у цьому жанрі значно важче працювати, ніж якби це була епічна драма. Проект фільму став одним із переможців Дев’ятого конкурсного відбору Держагентства України 2016 року. Тоді продюсер фільму

Дмитро Кравченко разом із режисером і сценаристами — Тарасом Боровком, який писав спільно з Дмитром Наумовим, — переконали комісію у тому, що зможуть зробити цю комедію видовищною і цікавою для кінопрокату.

Про величезне задоволення від роботи над фільмом розповіли й актори. Працювати випало у чудовій компанії і в прекрасному місті — як зізнався Павло Кружнов, під час зйомок він випав із простору і часу і був розчарований, коли довелося повернутися до реального життя. Головні ролі також грали Юрій Хвостенко, Ірина Гришак, Іван Шаран, Ксенія Ніколаєва, Олег Примогонов.

Перший офіційний трейлер фільму вже можна переглянути (Full HD1080p): <https://www.youtube.com/watch?v=bjzTmYdETXA>

Брати Гадюкіни (Павло Крахмальов, Михайло Лундін, Ігор Мельничук)

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

ПЕРЕДПЛАТА—2018

Нині триває передплата на 2018 рік
на періодичні видання за друкованим
Каталогом видань України «Преса поштою».

Наш поштовий індекс — 30617.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Ярема ГОЯН,

Павло МОВЧАН,

Олександр ПОНОМАРІВ,

Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Відділ культури

Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК

Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК

Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор

279-39-55

Черговий редактор

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,

м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

<http://slovoprosivity.org>

<http://prosvitanews.org.ua>

Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”,

вул. Сім’ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у квітні — 13 200

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

